

Studie av

Stockholms stads arbete för att säkerställa en likvärdig utbildning

Datum
Juni, 2018

Sammanfattning

HSO Stockholms stad har gett Ramboll i uppdrag att undersöka hur Stockholms stad arbetar för att konkretisera och säkerställa en likvärdig skola för alla, med särskilt fokus på elever med funktionsnedsättning. Rätten till en likvärdig utbildning är fastslagen både i internationellt bindande konventioner och i svensk lag. Varje kommun ansvarar för att samtliga medborgare som har rätt till en skolplats också garanteras en utbildning som uppfyller svensk lag samt internationella konventioner. I en kommun ligger högsta ansvaret på huvudmannen att ansvara för att skollagen efterlevs och att säkerställa att samtliga elever får det stöd eller de anpassningar de behöver för att ges möjlighet att kunna utvecklas och uppnå kunskapsmålen. Drygt 10 procent av alla elever kan beräknas ha någon form av funktionsnedsättning och är i behov av någon form av stöd.

Studien är avgränsad till kommunala skolor, men då såväl grundskolor som gymnasieskolor. Grundsärskolan eller specialskolan ingår dock inte i studien. Studien ska betraktas som en första kartläggning av Stockholms stads arbete med att säkerställa en likvärdig skola för alla. Undersökningen gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild utan syftar till att ge indikationer på hur staden bedriver sitt arbete och vilka utvecklingsbehov som finns.

I uppdraget har Ramboll genomfört en dokumentstudie och sammanställt ett urval av nationella rapporter och studier kring skolsituationen för elever med funktionsnedsättning. Även ett urval av tidigare granskningar och rapporter som är specifika för Stockholms stad har studerats. Vidare har en intervjustudie med yrkesverksamma inom skolområdet i Stockholms stad genomförts, samt en enkätundersökning som gått ut till medlemmar i HSO Stockholms stads medlemsföreningar.

I studien framkommer att det pågår arbete inom staden för att förbättra och säkra en likvärdig utbildning och skola för stadens elever. Satsningar på digitalisering och digitala hjälpmedel, utveckling av elevhälsoarbetet, satsningar för att öka antalet lärare och specialpedagoger och utveckling av

långsiktig strategi för stadens CSI-verksamhet (CSI, centrala grupper för särskild inriktning) är exempel på arbeten som genomförs. Samtidigt visar studien ett flertal utvecklingsområden i stadens nuvarande arbete. Studien visar att elevers rätt till stöd inte är säkrat, och att rätten till stöd kan påverkas negativt av skolors bristande tillgång till resurser samt elevers olika förutsättningar såsom socioekonomisk bakgrund, kön och engagerade föräldrar. Det är inte heller tydligt för vårdnadshavare vilket stöd elever har rätt till idag. Studien visar att staden saknar uppföljningsbar data om elever med funktionsnedsättning som går i kommunala skolor. Det saknas både kunskap kring deras mående och erfarenheter av kränkande behandling, men också hur de upplever sin skolmiljö och stödet som ges. Studien visar vidare att staden har behov av att utveckla sitt arbete med uppföljning och kvalitetssäkring av stödinsatser. Även den fysiska tillgängligheten i stadens skolor behöver förbättras och säkerställas. En ökad kompetens bland skolpersonal och rektorer gällande funktionsnedsättningar och särskilt neuropsykiatriska funktionsnedsättningar efterfrågas i studien.

Studien belyser även vilka konsekvenser som bristande stöd får på individnivå för drabbade elever samt vårdnadshavare. Bristande stöd och anpassningar i lärmiljön och undervisningen leder till att eleverna inte klarar kunskapskraven eller inte får möjlighet att utvecklas till sin fulla potential. Det kan även leda till psykisk ohälsa och påverka elevernas framtida etablering på arbetsmarknaden.

I studien rekommenderas Stockholms stad att skapa sig en bättre förståelse och insyn i skolsituationen för elever med funktionsnedsättning. Bättre rutiner och kartläggning i form av uppföljningsbar data behövs för att möjliggöra uppföljning av deras skolsituation. Staden behöver också säkerställa att de satsningar som görs för en likvärdig utbildning följs upp och utvärderas samt belysa vilka effekter de ger för målgruppen. Staden behöver även tydliggöra rätten till stöd och vilka typer av stödinsatser som finns att tillgå inom staden. Staden behöver säkra att alla skolor har tillgång till resurser samt säkerställa att rektorer och skolpersonal tillgodoser rätten till stöd.

Innehållsförteckning

1. Uppdrag och metod	4.
2. Lagstiftning och ansvarsfördelning i skolsystemet	9.
3. Sammanställning av forskning och andra studier gällande skolgången för elever med funktionsnedsättning	19.
4. Stockholms stads organisation och styrning för arbetet med att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever	27.
5. Stockholms stads arbete för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever	32.
6. Utvecklingsbehov som framkommit gällande Stockholms stads arbete för en likvärdig utbildning för alla elever	47.
7. Konsekvenser för elever och vårdnadshavare	63.
8. Slutsatser och rekommendationer	68.
9. Referenser	76.

1. Uppdrag och metod

Innehåll för avsnittet

- 1.1 Rambolls uppdrag
- 1.2 Genomförande och metod
- 1.3 Definitioner
- 1.4 Disposition och läsanvisning

I detta kapitel presenteras Rambolls uppdrag, dess syfte samt genomförande och metod. Kapitlet avslutas med en översikt av rapportens disposition.

1.1 Rambolls uppdrag

HSO Stockholms stad (hädanefter HSO) har gett Ramboll Management Consulting (hädanefter Ramboll) i uppdrag att undersöka hur Stockholms stad arbetar för att konkretisera och säkerställa en inkluderande och likvärdig skola för alla, med fokus på elever med funktionsnedsättning.

Studien innefattar dels en kartläggning över hur stadens arbete för att främja en likvärdig utbildning för elever med funktionsnedsättning ser ut idag och dels en identifiering av vad som fungerar väl i det arbetet och vilka utvecklingsbehov som finns.

Rapporten ska tjäna som underlag för HSO:s påverkansarbete gentemot stadens politiker och högre tjänstemän. Studien ämnar i huvudsak besvara följande fyra övergripande frågeställningar:

- Hur arbetar Stockholms stad för att konkretisera och säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning för alla?
- Hur säkerställer utbildningsförvaltningen/ Stockholms stad att varje skola arbetar med detta?
- Vad fungerar väl kopplat till hur Stockholms stad arbetar för att säkerställa en likvärdig utbildning för personer med funktionsnedsättning?
- Vilka utvecklingsbehov finns kopplat till hur Stockholms stad arbetar för att säkerställa en likvärdig utbildning för personer med funktionsnedsättning?

1.2 Genomförande och metod

I dialog med HSO har Ramboll avgränsat studien till att endast undersöka stadens kommunala skolor, men då såväl grundskolor som gymnasieskolor. Varken grundsärskolan eller specialskolan ingår i studien.

Undersökningen inkluderar heller inte en analys av de fristående skolor som inriktar sig mot elever i behov av särskilt stöd. Vidare ska studien betraktas som en första kartläggning av Stockholms stads arbete med att säkerställa en likvärdig utbildning. Undersökningen gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild utan syftar endast till att ge indikationer på hur staden bedriver sitt arbete.

Rambolls undersökning innefattar:

- Dokumentstudie av myndighetsrapporter och annan relevant nationell forskning samt tidigare granskningar och studier kring Stockholms stad specifikt
- Intervjustudie med relevanta aktörer inom skolområdet
- Enkätundersökning till enskilda medlemmar i HSO:s medlemsföreningar

Blandningen av analyser av myndighetsrapporter samt annan relevant nationell forskning, intervjuer samt enkätundersökning som fångar in ett målgruppsperspektiv skapar möjlighet att tillskansas sig en så bred och övergripande bild som möjligt av hur stadens arbete med en likvärdig utbildning för alla är tänkt att fungera och hur det fungerar i praktiken.

Dokumentstudien

En del i Rambolls uppdrag har innefattat att genomföra en dokumentstudie och sammanställa ett urval av studier och forskning kring skolsituationen för elever med funktionsnedsättning. Dokumentstudien har dels innefattat genomläsningar av nationella studier av myndigheter eller intresseorganisationer, regelverk och förordningar.

För att undersöka hur Stockholms stad arbetar för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever har Ramboll även tagit del av lokala granskningar och rapporter som genomförts med fokus på Stockholms stad. Vilka relevanta dokument och rapporter som ingått i dokumentstudien har bestämts i samråd med HSO.

Inom ramen för dokumentstudien har också ett stickprov genomförts av tio skolors dokumentation av diskriminerings- och likabehandlingsarbete. I referenslistan återges vilka dokument som studerats inom ramen för studien.

Genomläsningen och sammanställningen av specifikt den nationella forskningen har syftat till att skapa en bild av vad som inom det svenska skolsystemet uppmärksammats som aktuella brister, utmaningar och framgångsfaktorer gällande möjligheten att säkerställa en likvärdig utbildning för elever med funktionsnedsättning.

Resultatet från sammanställningen användes sedan som utgångspunkt i studien av Stockholms stads arbete, det vill säga, återfinns liknande mönster i stadens arbete som i det nationella arbetet?

Intervjustudien

Ramboll har även genomfört semistrukturerade intervjuer med yrkesverksamma inom skolområdet, såsom personer verksamma inom utbildningsförvaltningen, utbildningsnämndens råd för funktionshindersfrågor, kunskapsnav samt rektorer och specialpedagoger. Valet av intervjupersoner bestämdes i samråd med HSO.

Sammantaget har tolv intervjuer genomförts. Se tabell 1 för vidare information om vilka aktörer som intervjuades och hur många intervjuer som genomfördes. Intervjuerna användes likt dokumentstudien till att få inblick i Stockholms stads arbete med att främja en likvärdig skola för alla samt för att få en uppfattning om hur verksamma inom skolområdet upplever stadens arbete, eventuella framgångsfaktorer och utvecklingsbehov.

Samtliga intervjuer har varit semistrukturerade. Det innebär att en intervjuguide används som ramverk för intervjun. Respondenten får då möjlighet att tala fritt utifrån särskilda frågeställningar som intervjuaren ställer.

Tabell 1 över studiens intervjuer

Antal	Aktör
3	Utbildningsförvaltningen
1	Stadsrevisionskontoret
1	Hörsel- och synpedagogiska navet
3	Rektorer
3	Specialpedagoger

Enkätundersökning

För att samla in värdefull information och få tillgång till insikter från verkligheten har Ramboll genomfört en enkätundersökning. Enkäten vände sig till HSO:s medlemsorganisationer och föräldrar med barn som har någon form av funktionsnedsättning. Särskilt vände sig enkäten till föräldrar som har barn som går i en skola i Stockholms stad, men även föräldrar som tidigare haft ett barn som gått i en skola i Stockholms stad erbjöds att besvara enkäten.

I enkäten fanns både förbestämda svarsalternativ samt möjlighet till fritextsvar. Syftet med enkätundersökningen var att ta fram underlag som inkluderar även målgruppens perspektiv, det vill säga elever och vårdnadshavare – ett perspektiv som varit begränsat i tidigare rapporter och studier.

Av de svarande i enkätundersökningen har 22 respondenter uppgett att de har ett eller flera barn i en kommunal skola i Stockholms stad. Det är endast dessa svar som Ramboll använt till denna studie. På grund av den relativt låga svarsfrekvensen samt att enkäten skickades ut till en begränsad och förutbestämd målgrupp har underlaget en begränsad omfattning och svaren kan således inte generaliseras eller antas återspegla hela verkligheten.

Resultaten från enkätundersökningen kan däremot ge indikationer på brister och erfarenheter hos målgruppen och tillsammans med dokumentstudien och intervjustudien skapa en bild över stadens arbete med att säkerställa en likvärdig utbildning för elever med funktionsnedsättning.

1.3 Definitioner

I rapporten används flertal begrepp som är viktiga att definiera och förtydliga, vilket görs här nedan.

Funktionsnedsättning definieras av Socialstyrelsen som en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En persons funktionsnedsättning kan vara medfödd eller uppstå till följd av sjukdom, annat tillstånd eller förvärvat skada.¹

Exempel på funktionsnedsättningar är nedsatt rörelseförmåga, syn- och hörselnedsättningar samt neuropsykiatriska, psykiska och medicinska funktionsnedsättningar. Skolverket framhåller att elever med funktionsnedsättning är en heterogen grupp och att varje individ måste förstås utifrån dess egna individuella behov.²

Funktionshinder beskrivs vidare som den begränsning som en funktionsnedsättning kan innebära för en person i relation till omgivningen.³ Funktionshindret ligger således i miljön, inte hos individen.

Likvärdig utbildning definieras enligt skollagen som att "Utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas."⁴

Utbildningen ska vidare vara av hög kvalitet oavsett var elever bor och oavsett sociala och ekonomiska hemförhållanden. Utbildningen ska kompensera för olika bakgrund och förutsättningar vilka skiljer elever från varandra.⁵

Tillgänglighet är en förutsättning för delaktighet och inkludering. Alla barn och elever ska ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön. Det finns dock ingen

klar och tydlig definition av tillgänglighet, och ibland används begreppet för att rikta fokus mot att den fysiska miljön inte ska utgöra ett hinder för personer med funktionsnedsättning.

Specialpedagogiska skolmyndigheten har dock valt att beskriva tillgänglighet i lärmiljön som fysisk, pedagogisk och social.⁶

Tillgänglighet är alltså de förutsättningar som krävs för att alla barn och elever ska kunna vara delaktiga i en inkluderande skolverksamhet.

Delaktighet för personer med funktionsnedsättning gäller för alla skolformer: förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola samt vuxen utbildning.⁷

1.4 Disposition och läsanvisning

Efter detta inledande kapitel följer en beskrivning av den svenska funktionshinderspolitiken. Kapitlet redogör för de två olika perspektiven som dominerat svensk funktionshinderspolitik, skollagstiftning samt nationella lagar och konventioner kring en likvärdig utbildning. Kapitel tre ger en beskrivning av relevanta slutsatser från tidigare forskning och granskningar av framförallt skolsituationen för elever med funktionsnedsättning.

Kapitel fyra fokuserar på Stockholms stads organisation och styrning för arbetet med att säkerställa en likvärdig skola och utbildning för alla elever. Kapitel fem beskriver Stockholms stad arbete för att säkra en likvärdig utbildning för elever med funktionsnedsättning. Kapitel sex fokuserar på vilka brister och utvecklingsbehov studien identifierat gällande Stockholms stads arbete med att säkra en likvärdig utbildning för alla.

I kapitel sju beskrivs vilka konsekvenser dessa brister har för elevgruppen och drabbade individer. Slutligen redovisas en sammanfattande analys och rekommendationer i kapitel åtta.

¹ Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2017 - Socialstyrelsen.

² Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016 s. 20

³ Funktionshinder - Socialstyrelsen: <https://www.socialstyrelsen.se/funktionshinder>

⁴ Skollagen 1 kap. 9 §

⁵ Villkor för utbildning. Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstudier med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

⁶ Ibid

⁷ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2016

2. Lagstiftning och ansvarsfördelning i skolsystemet

Innehåll för avsnittet

- 2.1 Elevers rätt till likvärdig utbildning fastställs både på internationell och nationell nivå
- 2.2 De två perspektiven inom specialpedagogiken
- 2.3 Elever har rätt till olika typer av stöd och anpassningar i skolan
- 2.4 Ansvarsområden

Innan rapporten ger en beskrivning av studiens resultat och slutsatser kring hur Stockholms stad arbetar för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever ger föreliggande kapitel en övergripande beskrivning av vilka nationella riktlinjer och styrdokument som staden ska förhålla sig till. Förestående kapitel avser ge en bild av den nationella och lokala styrningen av arbetet inom skolområdet samt förtydliga barn och elevers rättigheter till likvärdig utbildning.

2.1 Elevers rätt till likvärdig utbildning fastställs både på internationell och nationell nivå

“Utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas.”⁸

Ovanstående är ett utdrag ur skollagen som beskriver hur alla barn och elever ska få tillgång till en likvärdig utbildning oavsett boendeort och skola. Den svenska skollagen framhåller att skolans utbildning ska vara likvärdig samt att alla elever har rätt till undervisning utifrån sina egna förutsättningar.

Detta innebär att utbildningen och skolan ska sträva mot att uppväga skillnader gällande olika förutsättningar hos elever. Alla elever har således rätt till både den ledning och stimulans som krävs för sin kunskapsutveckling och personliga utveckling så att de, utifrån sina förutsättningar och förmågor, kan utvecklas så långt som möjligt inom utbildningens uppsatta mål.⁹

Alla som arbetar inom utbildningen ska främja dessa värden och motverka all aktivitet som kränker dem. Dessa bestämmelser gäller för såväl statliga och kommunala som fristående skolor.

Barn och elevers rätt till en likvärdig utbildning fastställs också på internationell nivå. I artikel 3 i FN:s konvention om barnets rättigheter – Barnkonventionen – går det bland annat att läsa att alla konventionsstaternas offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, i vilken skolan ingår, ska

sätta barnets bästa i det främsta rummet.

Konventionsstaterna ska vidare göra sitt yttersta för att säkerställa barnets utveckling och erkänna barnets rätt till utbildning samt göra utbildningen tillgänglig och åtkomlig för varje barn. Konventionsstaterna ska utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om psykisk och fysisk förmåga.¹⁰

I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning framkommer vidare att konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på samma villkor som andra barn. I artikel 24 fastslås att personer med funktionsnedsättning har rätt till utbildning utan diskriminering och på lika villkor. Artikeln utvecklar också hur konventionsstaterna ska arbeta för att säkerställa denna rättighet genom hela skolsystemet.¹¹

Salamancadeklarationen understryker också allas rätt till utbildning, oavsett förutsättningar. Deklarationen framhåller att varje barn har en grundläggande rätt till undervisning samt att utbildningssystemet och utbildningsprogrammen ska utformas och genomföras så att alla egenskaper och behov tillvaratas. Ordinarie skolor ska utforma verksamheten på ett sådant sätt att behov av särskilt stöd kan tillgodoses.¹²

Sverige beslutade år 1990 att följa Barnkonventionen. Anslutningen till konventionen innebär att Sverige åtagit sig att se till att konventionens rättigheter för barn verkligen genomförs. År 2018 beslutade Riksdagen att konventionen blir svensk lag.¹³

Under 2017 beslutade Riksdagen om nya mål och inriktningar för den svenska funktionshinderspolitiken med syfte att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. I den nya strategin fastställs bland annat principen om universell utformning. Regeringen planerar också att tillsätta flera utredningar framöver för att ytterligare konkretisera politiken på området.¹⁴

⁸ Skollagen 1 kap. 9 §

⁹ Skollagen 4-3 kap. 3 §

¹⁰ Se ex. Konventionstexten på Barnombudsmannens hemsida: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/konventionstexten/>

¹¹ DS 2008:23

¹² UNESCO, 2006

¹³ Se ex. Barnkonventionen – lång version på Rädda Barnens hemsida: <https://www.raddabarnen.se/om-oss/barnkonventionen/barnkonventionen-lang-version/>

¹⁴ Regeringens proposition 2016/17:188

Skollagen förutsätter att varje huvudman som ska bedriva undervisning säkerställer att det finns personal nog för att tillgodose det pedagogiska uppdraget samt att personalen har den specialpedagogiska kunskap som krävs för att ge alla barn det stöd de behöver. Alla elever ska ha tillgång till utbildning inom skolväsendet oberoende av geografisk hemvist eller sociala och ekonomiska förhållanden.

Elever har även rätt till inflytande gällande utbildningen, vilket innebär att eleven ska ha möjlighet att engagera sig aktivt i arbetet med att utveckla sin utbildning samt hållas informerad gällande de frågor som berör eleven och dennes utbildning. Även vårdnadshavare ska ges möjlighet till inflytande över elevens utbildning.¹⁵

2.2 De två perspektiven inom specialpedagogiken

Det finns två olika perspektiv som speglar det specialpedagogiska tänkandet samt skolans organisering och olika bestämmelser på området. Dessa benämns ofta bristperspektivet respektive det relationella perspektivet och influerar såväl det praktiska arbetet som lagstiftningen på området.

Bristperspektivet förknippas med en syn som fäster vikt vid att eleven är **funktionshindrad** och därmed bäraren av olika former av brister. Detta innebär att fokus inte läggs vid brister i skolans tillgänglighet.

Det relationella perspektivet förknippas istället med en syn på elever med **funktionsnedsättning**, vilket innebär att fokus snarare riktas till skolmiljön och att det är den som inte är tillgänglig för elever med funktionsnedsättning.¹⁶

Det senare perspektivet betraktar således miljön som det som utgör hindret snarare än personens funktionsnedsättning i sig och är det perspektiv som antas av Sveriges regering idag.

¹⁵ Skollagen 4. kap. 12 §

¹⁶ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016 s. 20

2.3 Elever har rätt till olika typer av stöd och anpassningar i skolan

Skolan ska erbjuda extra anpassningar eller särskilt stöd om en elev har svårigheter att nå kunskapskraven.¹⁷

Om en elev till följd av funktionsnedsättning eller andra orsaker uppvisar svårigheter i sin skolsituation ska stöd ges även om eleven uppnår kunskapskraven. Genom tidigt insatta adekvata stödinsatser förväntas alla elever ges de rätta förutsättningarna för att utvecklas i linje med kunskapsmålen. Förändringar gällande verksamhetens organisering kan dock ibland vara tillräckliga för att skapa de rätta förutsättningarna för eleven att utvecklas.

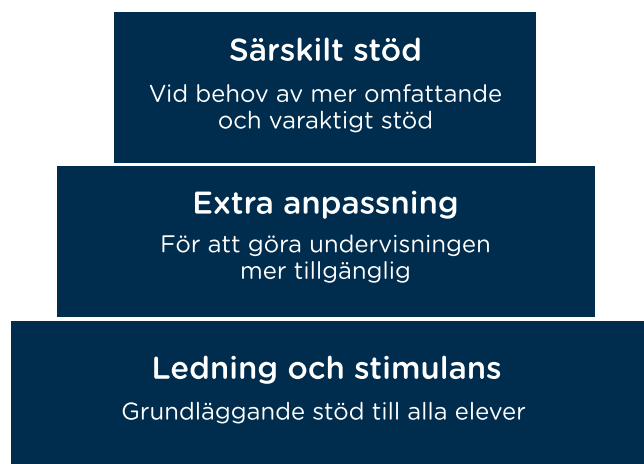
Innan beslut fattas om stödinsatser och dessa sätts in ska skolan därmed först se över organiseringen av verksamheten, exempelvis genom att se över resursfördelningen, de pedagogiska metoderna och hur elevens skolmiljö är organiserad.¹⁸

Bedömning gällande extra anpassningar och särskilt stöd görs av lärare och övrig skolpersonal utifrån hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen. Behov av stödinsatser kan även grundas på förväntat behov av stöd senare under skoltiden, trots att eleven inte har behov av stöd för att nå kunskapsmålen vid tid för bedömningen.¹⁹

Om skolan brister i sitt ansvar, exempelvis genom att skolan brister i den fysiska, sociala eller pedagogiska tillgängligheten, är det sedan 2015 möjligt att anmäla skolor till Diskrimineringsombudsmannen (DO).²⁰

Förenklat kan man beskriva det som att det enligt skollagen finns tre olika nivåer av stödinsatser som elever har rätt till. Dessa är ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd. Figur 1 visar hur nivåerna i insatserna skiljer sig åt. Efterföljande text beskriver de olika nivåerna närmare.

Figur 1 Illustration av de tre olika nivåerna av stödinsatser

Ledning och stimulans

Alla elever ska ges den ledning och stimulans som krävs för sin kunskapsutveckling och personliga utveckling. De elever som lätt når kunskapskraven ska även ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

Extra anpassningar

Elever har rätt till extra anpassningar om det framkommer att de har svårt att nå kunskapskraven. Extra anpassningar betraktas som stödinsatser av mindre ingripande karaktär, sker inom ramen för ordinarie undervisning och dokumenteras i elevens individuella utvecklingsplan.²¹

Det krävs inget formellt beslut för att en elev ska erbjudas denna form av stödinsats. Det är därmed viktigt att lärare och annan personal samverkar samt upprätthåller en god dialog med berörda elever och dess vårdnadshavare gällande stödinsatserna.²² Exempel på extra anpassningar:

- Extra tydliga instruktioner
- Stöd att sätta igång arbetet
- Hjälpt att förstå texter
- Anpassade läromedel
- Anpassningar i den fysiska lärmiljön

¹⁷ Skollagen 3. kap. 3 §

¹⁸ Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

¹⁹ Ibid

²⁰ Diskrimineringslagen 2. Kap. 5 §

²¹ Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen - en uppföljning. Projekt rapport från Stadsrevisionen, nr 9 2015

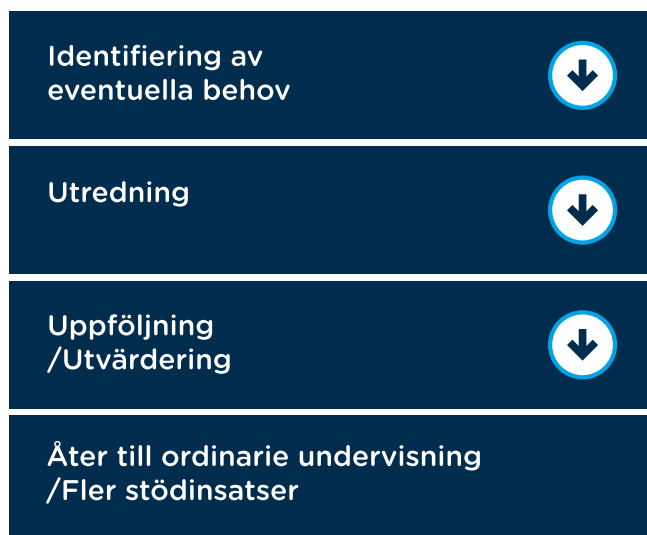
²² Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

Elevers möjligheter att få en likvärdig utbildning kan också hämmas av skolans lokaler. Anpassningar kan således utöver pedagogiska strategier även innebära anpassningar relaterade till skollokaler utformning, exempelvis för att förbättra ljudmiljön eller annat i klassrumsmiljön så att de möter elevernas förutsättningar och behov.

Om det efter en tid med extra anpassningar uppkommer att eleven inte uppnår kunskapskraven eller utvecklas i riktning mot att nå kunskapskraven med hjälp av befintliga stödinsatser ska dessa intensifieras och vidare anpassas efter elevens behov.²³

I figuren nedan finns en beskrivning av hur processen för att få extra anpassningar bör gå till.

Figur 2 Process extra anpassningar

I det första steget i processen för extra anpassningar identifieras om det föreligger ett eventuellt behov av stödinsatser för att eleven ska uppnå kunskapsmålen. Det kan vara eleven, vårdnadshavare, lärare eller annan personal som uppmärksammar att eleven har svårt att nå kunskapskraven.²⁴

Innan beslut tas om stödinsatser i form av extra anpassningar och dessa upprättats, ska skolan se över organiseringen av verksamheten.

Förändringar i verksamhetens organisering kan ibland vara tillräckliga för att skapa de rätta förutsättningarna för eleven att utvecklas.

Inget formellt beslut behöver tas om att sätta in extra anpassningar. Bedömningen görs av lärare och övrig skolpersonal utifrån hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen. När utredningen genomförts dokumenteras detta i elevens individuella skriftliga utvecklingsplan.

Stöd i form av extra anpassningar betraktas som en stödinsats av mindre ingripande karaktär och kan ofta genomföras inom ramen för den ordinarie undervisningen. Extra anpassningar är något som ska ombesörjas av lärare och medför inte att elevhälsa eller rektor behöver agera eller meddelas.²⁵

Efter en tid med extra anpassningar görs sedan en utvärdering av elevens kunskapsläge efter vilken det beslutas om eleven bör återgå till ordinarie undervisning eller om det behövs vidare extra anpassningar för att eleven ska nå kunskapsmålen. Om det befaras att eleven inte kan uppnå kunskapskraven trots extra anpassningar sker utredning av behov av särskilt stöd.²⁶

Särskilt stöd

Om det genom utbildningen eller genom uppgifter från lärare, annan personal, elev eller elevens vårdnadshavare framkommer att extra anpassningar är otillräckliga för att erbjuda eleven det stöd hen har rätt till ska detta anmälas till rektorn som sedan ska se till att det eventuella särskilda stödet som eleven behöver utreds.²⁷

Utredningen ska ske i samråd med elevhälsan. Det finns ingen specifik tidsperiod för hur länge en elev får gå med enbart extra anpassningar innan en anmälan görs till rektor gällande behov av särskilt stöd. Detta måste avgöras i varje enskilt fall.²⁸

Särskilt stöd innefattar mer ingripande insatser och skiljer sig från extra anpassningar med avseende på varaktigheten och/eller omfattningen av stödet.²⁹

²³ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

²⁴ Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

²⁵ Ibid

²⁶ Skollagen 3, kap. 8 §

²⁷ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

²⁸ Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

²⁹ Ibid

Särskilt stöd ges till elever som har svårt att nå kunskapskraven trots extra anpassningar. Särskilt stöd är inte kopplat till funktionsnedsättningar utan omfattar en rad olika grupper. Det särskilda stödet dokumenteras i ett så kallat åtgärdsprogram och ska ges i den utsträckning att eleven har möjlighet att nå de krav på kunskap som minst ska uppnås.³⁰

Om särskilda skäl föreligger kan det särskilda stödet ges i en så kallad "särskild undervisningsgrupp", vilket innebär att stödet ges i en grupp annan än den som eleven vanligen tillhör. Insatser ska enligt skollagen³¹ följas upp och utvärderas, vilket innefattar ett kontinuerligt arbete av personalen med att följa upp åtgärderna i vardagen.

Utvärdering av åtgärderna innebär en mer systematisk analys och helhetsanalys av personalen om hur åtgärderna har fungerat.³²

Exempel på särskilt stöd:

- Placering i en särskild undervisningsgrupp
- Tillgång till elevassistent
- Anpassad studiegång

I figur 3 återges processen för särskilt stöd och efterföljande text beskriver de olika delarna i processen.

Figur 3 Process särskilt stöd

För att få särskilt stöd behöver ett **behov** ha identifierats. Att eleven har svårt att nå kunskapskraven även med extra anpassningar kan uppmärksammas av såväl eleven, vårdnadshavare, lärare som annan personal. I vissa fall behöver dock inte särskilt stöd föregås av extra anpassningar.

Behovet av särskilt stöd måste sedan **anmälas** till rektorn som har ansvar att skyndsamt utreda om eleven är i behov av särskilt stöd. Utredningen sker i samråd med elevhälsan.

Därefter ska behovet av särskilt stöd dokumenteras i ett så kallat **åtgärdsprogram** där behoven ska framgå, hur dessa behov ska tillgodoses samt hur och när åtgärderna ska följas upp.

Efter en tid med särskilt stöd ska det ske en **uppföljning och utvärdering** av elevens kunskapsläge. Efter denna utvärdering kan åtgärdsprogrammet antingen avslutas i samråd med eleven och vårdnadshavare om det bedöms att eleven inte längre har behov av särskilt stöd, eller så kan det utarbetas ett nytt åtgärdsprogram om det framkommer att eleven trots tidigare insatser har svårt att nå kunskapsmålen.³³

³⁰ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

³¹ Skollagen 4. kap. 2-4 §

³² Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

³³ Ibid

2.4 Ansvarsområden

Olika instanser har olika ansvarsområden vad gäller att se till att alla elever i en kommun får en likvärdig utbildning. De olika rollerna är:

- **Huvudman** – ansvarar för att skollagen och andra regleringar som arbetsmiljölagstiftningen efterföljs och att kommunen erbjuder en likvärdig utbildning för alla.
- **Kommunfullmäktige** – har yttersta ansvaret för att den kommunala förskolan, skolan och vuxenutbildningen har den kvalitet och de resurser som krävs för att uppfylla nationella mål och genomföra utbildningen.
- **Utbildningsnämnden** – ansvarar för att driva och utveckla den kommunala skolan.
- **Rektor** – är skolledaren och ansvarar bland annat för att lärare och annan personal har de rätta förutsättningarna för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.
- **Pedagogisk personal** – lärare och annan personal ansvarar t.ex. för att anmäla till rektor om de ser att någon elev inte kan nå kunskapsmålen samt om någon elev utsätts för kränkande behandling i skolan.

Nedan ges en mer ingående beskrivning av vilka roller och ansvarsområden de olika aktörerna har i en kommun.

Huvudman

I en kommun ligger högsta ansvaret på huvudmannen att ansvara för att skollagen efterföljs och bland annat säkra alla elevers rätt till likvärdig utbildning.

I det ansvaret ingår bland annat att huvudmannen behöver säkra en organisation som har möjlighet att bidra till att uppfylla det samt att säkra tillräckliga resurser för uppdraget. Huvudmannen ska säkerställa att personal på skolor har tillräckligt med kunskap och insyn i de bestämmelser som gäller.

Kommunen är huvudman för förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna, utbildning i svenska för invandrare och fritidshem. I varje kommun ska det finnas en eller flera nämnder som ska utföra kommunens åtaganden.³⁴

Huvudmannen har en skyldighet att utforma grundskolan så att den är ändamålsenlig från kommunsynpunkt för eleverna³⁵ och ansvarar för att skolan bedrivs utifrån skollagens krav, andra lagar och föreskrifter. Huvudmannen har således ansvar att varje barn får en skolplats och att deras rätt till utbildning tillgodoses samt att privata aktörer uppfyller krav samt ges tilläggsbidrag.

Vidare ansvarar huvudmannen för att skolorna har de resurser och förutsättningar som krävs för att leva upp till lagar och föreskrifter, exempelvis gällande extra anpassningar och särskilt stöd. Detta innebär att huvudmannen även ska se till att personalen vid skolenheterna ges möjlighet till olika former av kompetensutveckling.

Att resurser fördelas på ett bra sätt mellan skolorna är vidare viktigt för att uppnå en likvärdig utbildning för alla. Huvudmannen bör således föra dialog med respektive rektor för att få insikt i hur verksamheten med extra anpassningar och särskilt stöd fungerar.

Huvudmannen ansvarar även för att personal i tjänst eller inom uppdraget i skolan uppfyller sina skyldigheter gällande diskriminering.³⁶ Huvudmannen har i uppdrag att se till att ett målinriktat arbete sker för att motverka kränkning av elever på skolorna och att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra kränkning.³⁷

Detta sker genom att det varje år upprättas en plan över åtgärder som ska förebygga och förhindra kränkande behandling. I denna plan ska det ingå en beskrivning över vilka åtgärder som förväntas påbörjas alternativt genomföras under året. Efterföljande års plan ska innehålla en redogörelse för hur tidigare års åtgärder har genomförts.³⁸

³⁴ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

³⁵ Skollagen 10, kap. 29 §

³⁶ Skollagen 6 kap. 3 §

³⁷ Skollagen 6 kap. 6 §

³⁸ Skollagen 6 kap. 8 §

Huvudmannen ska systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen samt har ansvar för att lämpliga åtgärder vidtas om det uppkommer, via klagomål eller på annat sätt, att det finns brister i verksamheten.³⁹

Det är huvudmännens ansvar att se till att plan- och bygglagen samt arbetsmiljölagen beaktas för att göra skolorna mer tillgängliga.⁴⁰

Kommunfullmäktige

Det är kommunfullmäktige som har det yttersta ansvaret för att den kommunala förskolan, skolan och vuxenutbildningen har den kvalitet och de resurser som krävs för att uppfylla nationella mål och genomföra utbildningen enligt de krav som ställs i skollagstiftningen. Det är kommunfullmäktige som utser den nämnd som ska utföra kommunens uppgifter.⁴¹

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden ansvarar för drift och utveckling av kommunal verksamhet inom förskoleklass, grundskola, fritidshem, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola. Utbildningsförvaltningen, det vill säga den enhet med tjänstemän som är underställd utbildningsnämnden, kvalitetssäkrar och informerar kommunala och fristående skolors verksamheter. På den nationella nivån finns det även bestämmelser gällande systematiskt kvalitetsarbete.⁴²

Rektor

Skolledaren, ofta rektor, ansvarar för pedagogiken vid en skolenhet och har ett särskilt ansvar för att utbildningen utvecklas. Rektorn vid varje skola är den som ansvarar för att lärare och annan personal har de rätta förutsättningarna för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd. Exempelvis har skolledningen ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de ska kunna utföra sina uppgifter.

³⁹ Skollagen 4 kap. 3-7 §

⁴⁰ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁴¹ Skollagen 2 kap. 2 §

⁴² Skollagen 2 kap. 8 §

Rektorn ansvarar vidare för fördelningen av resurser utifrån elevernas olika behov av stödinsatser samt för det systematiska kvalitetsarbetet, vilket innefattar uppföljning av hur verksamheten organiseras på individ-, grupp- och skolnivå så att eleverna får det stöd som de har rätt till för att uppnå kunskapskraven.⁴³

Rektorn ska se till att varje elev, minst en gång per termin, får information om dess studiesituation och kunskapsutveckling.⁴⁴

Rektorn har ansvar för att den anpassade utbildningen i största möjliga mån är likvärdig med övrig utbildning i den aktuella skolenheten.⁴⁵

Pedagogisk personal

Pedagogisk personal, såsom lärare, speciallärare, specialpedagoger med flera ansvarar för att det pedagogiska uppdraget kan utföras. De ansvarar också för att ge elever möjlighet att nå målen och längre. Varje lärare ska anpassa pedagogiken ifall så krävs för att utbildningen ska bli tillgänglig. Lärare ska stötta och identifiera elever som är i behov av stöd.

Om det framkommer att en elev har svårt att nå kunskapskraven ska lärare eller annan pedagogisk personal anmäla detta till rektorn. Om information framkommer om att en elev upplever sig kränkt eller utsatt för kränkande behandling i samband med skolgången har den pedagogiska personalen en skyldighet att anmäla detta till rektorn.

Rektorn har i sin tur en skyldighet att anmäla händelsen eller informationen till huvudmannen.

Huvudmannen har sedan en skyldighet att inom kort utreda ärendet och omständigheterna kring den eller de upplevda kränkningarna, samt om bevis för kränkningar hittas, vidta åtgärder för att förhindra att eleven upplever kränkande behandling i framtiden.⁴⁶

⁴³ Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

⁴⁴ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Skollagen 6 kap. 10 §

3. Sammanställning av forskning och andra studier gällande skolgången för elever med funktionsnedsättning

Innehåll för avsnittet

- 3.1 Begränsad tillgång till statistik försvårar inblick i dagens skolsituation för elever med funktionsnedsättning
- 3.2 Principen om ett fritt skolval är begränsad för barn med funktionsnedsättning
- 3.3 Resursbrist påverkar möjligheterna till att skapa likvärdig utbildning
- 3.4 Brister i möjligheten till och identifiering av behovet av särskilt stöd
- 3.5 Begränsade förutsättningar för att hantera minskad andel elever i särskild undervisningsgrupp
- 3.6 Kännedom om rätten till stödinsatser kan vara avgörande
- 3.7 Diagnos kan vara viktigt för att få stöd
- 3.8 Alltför omfattande kunskapskrav kan utgöra en barriär för en likvärdig utbildning
- 3.9 Kränkningar, diskriminering och ökad psykisk ohälsa bland elever med funktionsnedsättning
- 3.10 Könstillhörighet kan påverka elevers möjlighet att erhålla stödinsatser

I detta kapitel redogörs för resultat från de studier och forskningsrapporter med ett nationellt perspektiv som ingått i uppdragets dokumentstudie. Slutsatser från tidigare forskning och studier som framkommit ur dokumentstudien av nationell forskning har senare använts som utgångspunkt för undersökningen av Stockholms stads arbete för att säkra en likvärdig skola för alla elever.

Nationella studier och granskningar av skolsituationen för elever med funktionsnedsättning visar att skolmiljön för dessa elever i realiteten brister i såväl den fysiska, pedagogiska som sociala tillgängligheten och att alltför många skolor och huvudmän inte ger tillräckliga förutsättningar för att skapa en tillgänglig lärmiljö.⁴⁷

Stora skillnader mellan skolor och huvudmän vad gäller arbetet med att utveckla och säkerställa skolmiljöns fysiska, pedagogiska och sociala tillgänglighet har dokumenterats, vilket innebär skillnader i skolors förutsättningar att utforma goda lärmiljöer för elever med funktionsnedsättning.⁴⁸

Faktorer som beskrivs i avsnittet nedan är följande:

- Begränsad tillgång till statistik försvårar inblick i dagens skolsituation för elever med funktionsnedsättning
- Brister i tillgänglighet leder till att principen om ett fritt skolval är begränsad för barn med funktionsnedsättning
- Brister i tillgången till lärare med rätt kompetens samt för stora undervisningsgrupper försvårar möjligheten för elever med funktionsnedsättning att nå kunskapsmålen
- Resursbrist påverkar möjligheterna till att skapa likvärdig utbildning
- Brister i möjligheten till och identifiering av behovet av särskilt stöd
- Begränsade förutsättningar för att hantera minskad andel elever i särskild undervisningsgrupp
- Kännedom om rätten till stödinsatser kan vara avgörande

- Diagnos kan vara viktigt för att få stöd i skolan
- Vissa elevgrupper har större svårigheter att nå kunskapskraven än andra
- Kränkningar, diskriminering och ökad psykisk ohälsa bland elever med funktionsnedsättning
- Könstillhörighet kan påverka elevers möjligheter att erhålla stödinsatser

3.1 Begränsad tillgång till statistik försvårar inblick i dagens skolsituation för elever med funktionsnedsättning

Minst tio procent av alla elever i grundskolorna och gymnasieskolorna antas ha en funktionsnedsättning. Vilken siffra som uppskattas beror av hur snäv definition man har av funktionsnedsättning, och uppgifterna skiljer sig åt beroende på vilken myndighet man frågar. I och med personuppgiftslagen (1998:204) finns dock inga registerdata över elever med funktionsnedsättning på nationell nivå, vilket försvårar möjligheten att visa på dagens skolsituation för denna elevgrupp och hur det sett ut över tid.⁴⁹

Den statistik som finns tillgänglig är den som redovisas av Skolverket, vilken innefattar siffror om andelen elever med särskilt stöd i grundskolan. Statistiken visar således enbart information om de elever som har ett åtgärdsprogram/särskilt stöd. Detta innebär med hög sannolikhet att en stor grupp elever med funktionsnedsättning inte uppmärksammas, exempelvis elever med osynliga funktionsnedsättningar (såsom kognitiva funktionsnedsättningar).

Specialpedagogiska skolmyndigheten påpekar även att bristen på statistik över elever med funktionsnedsättning i skolan innebär hög risk för att bristerna i dessa elevers utbildning inte uppmärksammas.⁵⁰

Att göra uppföljningar och ytterligare undersöka gruppens behov är möjligt även utan denna typ av statistik, och görs också i viss utsträckning, inte minst av organisationer som själva representerar målgruppen.

⁴⁷ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Ibid, s 19 & Funktionshinderombudsmannens Årsrapport 2017

⁵⁰ Villkor för utbildning. Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

3.2 Principen om ett fritt skolval är begränsad för barn med funktionsnedsättning

Alla vårdnadshavare har enligt det fria skolvalet rätt att välja fritt i vilken skola man vill placera sina barn. Skillnader mellan skolors pedagogiska, sociala och fysiska tillgänglighet samt kompetens på skolorna leder dock till att vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättning inte har samma möjlighet att välja fritt bland skolor som andra vårdnadshavare har, vilket redovisas nedan.

Brister i tillgänglighet leder till att principen om ett fritt skolval inte finns

Skolverkets studie "Tillgängliga lärmiljöer" påvisar att varken huvudmän eller skolor uppfyller de förutsättningar som krävs för att lärmiljön i skolan ska vara "pedagogisk, socialt och fysiskt tillgänglig för elever med funktionsnedsättning."⁵¹

Ett mått på hur allvarlig situationen är framkommer i RBU:s årsrapport 2011 "Skolad eller spolad?", där vart tionde barn tycks nekas en plats på en skola på grund av att den inte är fysiskt tillgänglig.⁵² Bland annat beskrivs otillräckliga resurser i form av extralärare, vilket annars är en vanlig lösning för elever med funktionsnedsättning som kräver extraanpassning.⁵³

Vidare påpekas att skolan är sämre anpassad för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) följt av rörelsenedsättningar." Exempelvis kan skolors arkitektur med stora öppna ytor utgöra ett hinder för elever med NPF.⁵⁴

Brist på lärare och specialpedagoger gör att vissa skolor är sämre anpassade för elever med funktionsnedsättning än andra

Skolverkets undersökning 2016 "Tillgängliga lärmiljöer?" visar att många huvudmän och företrädare för skolenheterna upplever att det råder brist på specialpedagoger samt att det generellt råder brist på kompetens hos lärare för att möta elever med funktionsnedsättning.⁵⁵

Även Lärarförbundet framhäver att det finns en brist på speciallärare och specialpedagoger både inom grundskolan och inom gymnasieskolan. I en undersökning av Skolinspektionen har lärare exempelvis påpekat att de inte hinner möta alla elevers olika behov och att lärarna upplever sig behöva mer stöd och handledning. Lärarna vittnar om långa utredningstider, stora klasser med många olika stödbehov och bristande resurser.⁵⁶

Enligt skollagen ska varje huvudman ha en inrättad elevhälsa där det ska finnas tillgång till specialpedagogiska insatser, men tidigare rapporter visar att det finns stora skillnader mellan skolor vad gäller tillgång till specialpedagoger, speciallärare och logoped. I praktiken leder det till att vissa skolor är sämre anpassade för elever med funktionsnedsättning än andra.⁵⁷

3.3 Resursbrist påverkar möjligheterna till att skapa likvärdig utbildning

Finansieringen av skolverksamheten ska ske enligt principen om att alla kommuner ska fördela resurser till utbildning inom skolan utifrån elevers olika förutsättningar och behov. Det är därmed tydligt att resursfördelningen utifrån elevers skilda behov har stöd i lagen. Samtidigt uttrycks resursbristen hos kommuner utgöra ett hinder för möjligheten att röja undan de hinder som uppstår med en funktionsnedsättning samt för att uppnå en likvärdig utbildning.⁵⁸

Resurser hos skolor för att möjliggöra undanröjandet av hinder av funktionsnedsättning kan sedan äventyras då skolor får ett gott rykte vad gäller olika former av anpassningar och särskilt stöd. Fler sökande från elevgruppen som har behov av dessa former av stöd kan innebära att resurserna som gav skolan det goda ryktet inte längre räcker till.⁵⁹

⁵¹ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁵² Skolad eller spolad, RBU 2011

⁵³ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Ibid

⁵⁶ Villkor för utbildning. Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstudier med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

⁵⁷ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Ibid

3.4 Brister i möjligheten till och identifiering av behovet av särskilt stöd

Tidigare studier har uppmärksammat brister i skolors arbete kring särskilt stöd. Diskussionen berör framförallt möjligheten till att få särskilt stöd samt identifiering av behovet av särskilt stöd i ett tidigt stadium. Kritik har exempelvis riktats mot att en utredning gällande elevens förväntade behov av särskilt stöd inte utreds tillräckligt snabbt av skolor samt att det ibland inte utarbetas ett åtgärdsprogram efter att utredningen visat att eleven har behov av särskilt stöd.⁶⁰

Skolinspektionen, som regelbundet genomför tillsyn av skolenheters verksamhet, har exempelvis konstaterat att mer än hälften av grundskolorna brister i sitt arbete gällande särskilt stöd, vilket framförallt förklarats av att åtgärdsprogram inte upprättats trots att utredning visat att eleven är i behov av särskilt stöd.⁶¹

Vid Skolinspektionens tillsyn av gymnasieskolan är den vanligaste bristen frånvaron av åtgärdsprogram. Uppemot hälften av skolorna beskrivs ha ett otillräckligt arbete.⁶²

Skolinspektionen har även uppmärksammat att över 40 procent av de skolor som granskats inte utreder behovet av särskilt stöd eller tar beslut om åtgärdsprogram skyndsamt.⁶³

I en undersökning av Lärarnas Riksförbund framkommer vidare att många lärare upplever att de har elever i sin klass som har behov av särskilt stöd men inte får det.⁶⁴

Även i RBU:s rapport 2011 framkommer det att var tredje förälder upplever att barnet inte får det särskilda stödet hen skulle behöva samt att flera upplever att skolan inte har utvecklat ett systematiskt arbete med särskilt stöd.⁶⁵

⁶⁰ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁶¹ Ibid

⁶² Villkor för utbildning. Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

⁶³ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁶⁴ <http://skolvardden.se/artiklar/8-av-10-larare-kanner-till-elever-som-saknar-sarskilt-stod>

⁶⁵ Skolad eller spolad, RBU 2011

3.5 Begränsade förutsättningar för att hantera minskad andel elever i särskild undervisningsgrupp

Undersökningar har visat att flertalet huvudmän arbetar för att antalet elever i särskilda undervisningsgrupper ska minska, vilket tycks bero på att många anser att denna undervisningsform är exkluderande och hämmande för eleverna. Det förs fram både för- och nackdelar kring särskilda undervisningsgrupper.

Det påtalas att elever som placeras i särskilda undervisningsgrupper ibland kan betraktas som avvikande av andra elever och att eleverna identifierar sig själva därefter. Genom att dessa elever sedan upplever samma negativa självbild förstärks den ytterligare då de bara umgås med varandra, vilket skapar ett hinder för deras sociala utveckling.

Det har även ifrågasatts om särskilda undervisningsgrupper kan antas främja en inkluderande skola eller skollagens bestämmelse om att elever med behov av särskilt stöd ska få undervisning i ordinarie form i största möjliga utsträckning. Vad som beskrivits som problematiskt gällande arbetet med att minska antalet särskilda undervisningsgrupper är att huvudmännen inte erbjuder skolenheterna de förutsättningar som krävs för att hantera en minskad andel elever i särskild undervisningsgrupp.⁶⁶

Däremot finns också positiva utfall av att använda sig av särskilda utbildningsgrupper. Bland annat då dessa ofta leds av kompetenta specialpedagoger vilket har positiv påverkan på elevernas kunskapsutveckling och sociala utveckling. Ett annat argument för särskilda undervisningsgrupper är att dessa skapar möjligheter för huvudmän att erbjuda tryggare social miljö, kompetens och effektivt arbete med extra anpassningar och särskilt stöd, vilket inte är möjligt på samma sätt i en ordinarie klass.⁶⁷

3.6 Kännedom om rätten till stödinsatser kan vara avgörande

Flera rapporter hävdar att det är viktigt att föräldrar liksom skolpersonal har kännedom om rätten till särskilt stöd och om hur stödet kan se ut. Även om många idag har kunskap om rätten till stöd, är det fortfarande personer inom skolväsendet samt vårdnadshavare och elever som inte vet om att rätten finns samt vad den innebär, en information som skulle öka möjligheten att nå en likvärdig utbildning för alla⁶⁸

3.7 Diagnos kan vara viktigt för att få stöd i skolan

Studier har visat att flertalet rektorer, specialpedagoger och speciallärare uppger att medicinsk diagnos är avgörande för huruvida eleven i fråga får stöd eller inte. Detta gäller även när det kommer till extra anpassning och stöd i form av specifika läromedel eller utrustning.⁶⁹

Denna problematik har även konstaterats och lyfts fram av Skolinspektionen.⁷⁰ Vad som påvisas är att lagen och verkligheten skiljer sig åt. I skollagen uttrycks att tillgång till extra anpassningar och särskilt stöd ska tilldelas de elever som har ett behov av pedagogiskt och socialt stöd.⁷¹

Regeringen har även uttalat sig om att medicinska diagnoser inte kan användas som underlag för att avgöra elevers behov av särskilt stöd i skolan.⁷²

Ovanstående innebär att elever som har rätt att få stödinsatser riskerar att inte få det. Det finns även en risk för att generella åtgärder sätts in som inte är anpassade efter den enskilda individen, då vissa lärare förknippar vissa typer av diagnoser med vissa specifika åtgärder.

⁶⁶ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁶⁷ Ibid

⁶⁸ Allt är en kamp, Attention 2011 & Respekt, Barnombudsmannen 2016

⁶⁹ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁷⁰ Villkor för utbildning. Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstudier med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

⁷¹ Skollagen 3 kap. 8-10 §

⁷² Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

3.8 Alltför omfattande kunskapskrav kan utgöra en barriär för en likvärdig utbildning

Det har även påpekats i tidigare rapporter att kunskapskravens omfattning kan påverka möjligheterna till en likvärdig utbildning. Resultat från Skolverkets undersökning 2016⁷³ visar att många rektorer, specialpedagoger och lärare anser att kunskapskraven ibland är alltför omfattande för att elever ska kunna tillgodogöra sig utbildningen.

Med detta menas att vissa ämnen ställer för höga eller specifika krav inom olika områden som gör att vissa elever inte har möjlighet att nå kunskapskraven. Exempelvis kan krav på analys, resonemang och viss sorts argumentation utgöra ett hinder, då en funktionsnedsättning kan innebära ett visst sätt att förmedla sin kunskap.

I skollagen finns undantagsbestämmelser som innebär att lärare kan bortse från vissa av kunskapskraven vid bedömningen av elever. Syftet med bestämmelsen är att skapa lika förutsättningar för elever med funktionsnedsättning som annars inte haft möjlighet att nå ett visst betyg. Men studier visar att undantagsbestämmelser kan tolkas olika av olika lärare. Även skolors resurser visar sig kunna påverka möjligheten för lärare att tillämpa bestämmelsen.⁷⁴

3.9 Kränkningar, diskriminering och ökad psykisk ohälsa bland elever med funktionsnedsättning

Det sociala samspelet är en viktig del av skolan eftersom det har en inverkan på elevens förutsättningar att klara skolarbetet.⁷⁵

Tidigare undersökningar har visat att det är vanligare att elever med funktionsnedsättning blir utsatta för mobbning och annan kränkande behandling.⁷⁶

Enligt RBU:s rapport har var fjärde elev utsatts för kränkningar i skolan på grund av sin funktionsnedsättning.⁷⁷

Även värderingar och negativa attityder hos skolpersonal kring att utveckla skolmiljön till att passa alla beskrivs utgöra ett hinder. Dessa negativa attityder kan bland annat innebära att skolpersonalen anser att elever med funktionsnedsättning och som hindras i sin nuvarande skolmiljö, bör få sin undervisning någon annanstans.⁷⁸

Ovannämnda problem gällande uteblivet socialt stöd, särskilda undervisningsgrupper samt allt för omfattande kunskapskrav kan även leda till sociala konsekvenser för elever med funktionsnedsättning. Att behöva lägga ner både mer energi och tid på att prestera i nivå med resterande klasskompisar kan leda till minskat självförtroende, minskad motivation till att fortsätta gå i skolan samt ökad psykisk ohälsa.⁷⁹

I förlängningen kan även den psykiska ohälsan innebära långvarig frånvaro alternativt ofta återkommande frånvaro från skolan, vilket innebär att eleven inte kan få den undervisning som hen har rätt till.⁸⁰

⁷³ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁷⁴ Ibid

⁷⁵ Allt är en kamp. Attention 2011

⁷⁶ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁷⁷ Skolad eller spolad, RBU 2011

⁷⁸ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

⁷⁹ Allt är en kamp. Attention 2011

⁸⁰ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

3.10 Könstillhörighet kan påverka elevers möjlighet att erhålla stödinsatser

Det är vanligare att pojkar har ett upprättat åtgärdsprogram, går i särskilda undervisningsgrupper eller i särskolan än flickor.⁸¹

Skolinspektionens rapport från 2016 lyfter fram studier som påvisat skillnader mellan könen där pojkar oftare blir tilldelade en neuropsykiatrisk nedsättning samtidigt som flickor underdiagnostiserats i högre grad.⁸²

Flickor beskrivs som bättre på att dölja sin funktionsnedsättning samt att diagnoskriterierna för dessa typer av funktionsnedsättningar är utvecklade för pojkars symptom.

Barnombudsmannens rapport uppmärksammar att flickor upplever att pojkar som har ADHD uppmärksammas mer än flickor med samma diagnos, vilket kan bero på att diagnosen är förknippad med en ”stökighet”, vilket pojkar oftare uppvisar i klassrummet.

Flickor har berättat att det först var många som inte trodde på att de hade ADHD eftersom de både var tysta och presterade bra i skolan. Lärare upptäcker därmed mer sällan flickors symptom, även om de har samma symptom vad gäller inlärning som pojkar.

Flickors symptom betraktas vidare ofta som någonting relaterat till hemmet eller andra relationsproblem. Dessutom erbjuds flickor i större utsträckning kuratorkontakt samtidigt som pojkar i större utsträckning erbjuds stöd i lärmiljön.⁸³

⁸¹ Statistik Särskilt stöd i grundskolan läsåret 2016 och 2017 hämtat från Skolverket & Villkor för utbildning.

Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

⁸² Tematisk analys över rätten till stöd. Erfarenheter efter regelbunden tillsyn och anmälningsärenden första halvåret 2016, Skolinspektionen

⁸³ Villkor för utbildning. Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning - Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017.

4. Stockholms stads organisation och styrning för arbetet med att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever

Innehåll för avsnittet

4.1 Utbildningspolitiken i Stockholms stad

4.2 Utbildningsförvaltningens organisering

Förestående kapitel ger en övergripande beskrivning av Stockholms stads organisering av utbildningsförvaltningen och styrning av utbildningsområdet.

4.1 Utbildningspolitiken i Stockholms stad

Utbildningsnämnden i Stockholms stad har det yttersta ansvaret för driften och utvecklingen av kommunal verksamhet inom förskoleklass, grundskola, fritidshem, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola. Utbildningsförvaltningen arbetar utifrån visionen ”en bra utbildning för alla barn i Stockholm, oavsett bakgrund”.⁸⁴

Stadens mål är att alla barn, ungdomar och vuxna ska delta i utbildning samt ges likvärdiga förutsättningar för att få det stöd de behöver för att nå kunskapsmålen. Denna delaktighet för personer med funktionsnedsättning gäller för alla skolformer.⁸⁵

Utgångspunkter för stadens arbete kring en likvärdig skola är framförallt nationella lagar som skollag och läroplan, men också krav på tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet. Utöver nationella lagar och riktlinjer regleras stadens arbete utifrån interna styrdokument, såsom Stockholms stads budget och framförallt utbildningsnämndens verksamhetsplan. I Stockholms stads budget för 2018 har kommunfullmäktige tagit fram fyra inriktningsmål för stadens arbete:

- Ett Stockholm som håller samman
- Ett klimatsmart Stockholm
- Ett ekonomiskt hållbart Stockholm
- Ett demokratiskt hållbart Stockholm

Kommunfullmäktige fastställer också ett antal indikatorer i stadens budget som mäter måluppfyllelsen samt aktiviteter som ska bidra till att målen uppfylls. Inom skolområdet ansvarar utbildningsnämnden för att konkretisera kommunfullmäktiges mål och utarbeta

nämndspecifika mål. Utbildningsnämnden kan också själva besluta om indikatorer och aktiviteter för den egna nämndens uppföljning.

I utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2018 framgår att nämnden har beslutat om sex strategiska och prioriterade områden för nämndens arbete under året. Ett av dessa har fokus på att öka likvärdigheten i stadens skolor. Inget av de sex områdena handlar dock explicit om likvärdig utbildning för elever med funktionsnedsättning. Utbildningsnämndens prioriterade områden beskrivs i figuren nedan:

Figur 4 Utbildningsnämndens prioriterade områden

Alla barns och ungdomars lärande, kunskapsutveckling och resultat i en trygg miljö	Skolutbyggnad
Ökad likvärdighet	Samverkan och samarbete
Kompetensförsörjning	Ekonomi och effektivitet

Förutom stadens budget och utbildningsnämndens verksamhetsplan finns andra relevanta styrdokument inom staden. Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning är ett styrande dokument som berör samtliga av Stockholms stads nämnder och bolagsstyrelser.⁸⁶

⁸⁴ <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Forvaltningar-och-bolag/Fackforvaltningar/>

⁸⁵ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2016

⁸⁶ Ett reviderat program har antagits i maj 2018

Programmet bygger till stor del på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och har som övergripande mål att alla människor ska kunna delta i samhället på lika villkor. Ett av målen i programmet handlar om rätten till skola.

Staden har också nyligen beslutat om ett nytt skolprogram för Stockholms stads förskolor och skolor. Enligt utbildningsdirektören i Stockholms stad ska programmet visa vad som kännetecknar Stockholms stads skolor och vilka förväntningar man som elev, vårdnadshavare och medarbetare kan ha på skolan. I programmet betonas likvärdighet som en nyckelfråga och att alla barn och elever ska få rätt stimulans och stöd.

”I stadens skolor utgår vi ifrån allas olika förutsättningar och med en god undervisning, extra anpassningar, särskilt stöd, studiehandledning, lovskolor, läxhjälp och andra riktade insatser ska alla elever ges möjlighet att nå så långt som möjligt”.⁸⁷

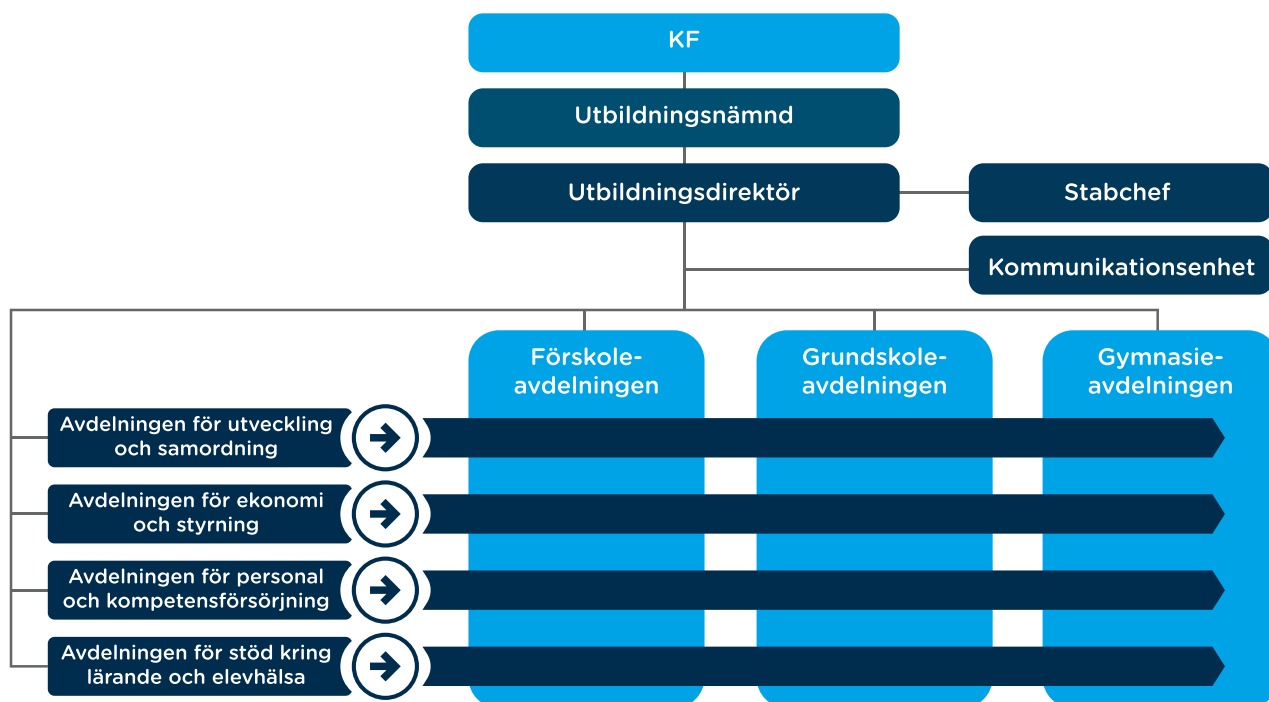
⁸⁷ Skolprogram för Stockholms stads förskolor och skolor 2018

4.2 Utbildningsförvaltningens organisering

Utbildningsnämnden har som tidigare beskrivits det huvudsakliga ansvaret för stadens skolor. Utbildningsdirektören i Stockholms stad är direkt ansvarig under utbildningsnämnden och kommunfullmäktige och är förvaltningschef för utbildningsförvaltningen. Utbildningsförvaltningens organisering är både vertikal och horisontellt organiserad. Under utbildningsdirektören finns tre avdelningar: förskole-, grundskole- och gymnasieavdelningen.

Varje avdelning leds av en ansvarig chef/direktör som i sin tur har ett flertal chefer under sig med ansvar för ett visst antal av stadens rektorer. Förvaltningen har också en horisontell organisering med stöдавdelningar med uppdrag att stödja utvecklingsarbete, kompetensförsörjning, hur man ska stödja elever, digitalisering etc. I figuren nedan återfinns en bild över utbildningsförvaltningens organisering.

Figur 5 Organisationskiss över Utbildningsförvaltningen

5. Stockholms stads arbete för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever

Innehåll för avsnittet

- 5.1 Hur arbetar staden för att säkerställa att skolor har rätt resurser samt ges tillräckligt med stöd för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever?
- 5.2 Hur arbetar staden för att säkerställa tillgång till lärare och att de har rätt kompetens?
- 5.3 Hur arbetar staden för att säkerställa att rätten till stöd tillgodoses?
- 5.4 Hur arbetar staden för att säkerställa en fysiskt tillgänglig lärmiljö?
- 5.5 Hur arbetar staden för att stävja avhopp och motverka psykisk ohälsa bland elever?
- 5.6 Hur arbetar staden för att följa upp arbetet med att tillgodose alla elevers rätt till likvärdig utbildning?

Stockholms stad driver 145 grundskolor i egen regi, samt 27 kommunala gymnasieskolor. Under höstterminen 2017 gick cirka 74 000 elever i Stockholms stads grundskolor. Antal elever i Stockholms stads kommunala gymnasieskolor läsåret 2016/2017 var 16 014 elever.⁸⁸ Drygt 10 procent av eleverna i stadens skolor beräknas ha någon form av funktionsnedsättning. Som huvudman ska staden säkra en likvärdig utbildning för samtliga av stadens elever.

I detta kapitel beskriver Ramboll studiens resultat kring hur Stockholms stad arbetar för att säkerställa en likvärdig skola och utbildning för alla elever. Dels redogörs för vilka insatser och satsningar som staden genomför, dels ges en beskrivning av hur staden säkerställer arbetets kvalitet.

Följande redogörelse gör inte anspråk på att ge en heltäckande beskrivning av stadens arbete eftersom en sådan omfattande beskrivning inte ryms inom ramen för denna rapport eller var möjligt givet studiens begränsningar. Kapitlet besvarar i huvudsak följande frågeställningar:

- Hur arbetar staden för att säkerställa att skolor har rätt resurser samt ges tillräckligt med stöd för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever?
- Hur arbetar staden för att säkerställa tillgång till lärare och att de har rätt kompetens?
- Hur arbetar staden för att säkerställa att rätten till stöd tillgodoses?
- Hur arbetar staden för att säkerställa en fysiskt tillgänglig lärmiljö?
- Hur arbetar staden för att stävja avhopp och motverka psykisk ohälsa bland elever?
- Hur arbetar staden för att följa upp arbetet med att tillgodose alla elevers rätt till likvärdig utbildning?

5.1 Hur arbetar staden för att säkerställa att skolor har rätt resurser samt ges tillräckligt med stöd för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever?

Resurstillgången är en betydelsefull faktor för att säkra en likvärdig utbildning och skola för alla elever. Det behövs tillräckligt med resurser för att kunna säkerställa behoven av särskilt stöd, extra anpassningar, kompetent personal, elevhälsa, förebyggande insatser, mindre barngrupper och ändamålsenliga lokaler. Detta avsnitt beskriver hur staden arbetar för att säkra att skolor har rätt resurser samt ges rätt stöd i sitt arbete.

Skolor tilldelas grundbelopp samt visst kompensatoriskt stöd för att säkerställa sitt pedagogiska ansvar

Skolans kompensatoriska uppdrag innefattar att ta hänsyn till alla elevers olika förutsättningar och behov. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som har svårigheter att nå målen. Varje kommunalt driven skola i Stockholms stad fördelas medel med utgångspunkt i utbildningsnämndens resursfördelningsmodell. Det finns en modell för grundskolorna och en för gymnasieskolorna. Varje skola tilldelas ett grundbelopp som inkluderar socioekonomisk ersättning, varav grundbeloppet är tänkt att täcka verksamhetens samtliga kostnader. Särskilt stöd ska i de flesta fall kunna täckas av grundbeloppet.

Kommunfullmäktige har gett utbildningsnämnden i uppdrag att öka likvärdigheten bland stadens skolor, och då särskilt med fokus på att minska segregationen. För att öka likvärdigheten gällande förutsättningar för alla elever satsar staden i huvudsak på olika socioekonomiskt kompensatoriska insatser. Utbildningsnämnden använder bland annat ett socioekonomiskt index för att jämföra ut skolornas olika förutsättningar.⁸⁹

⁸⁸ Verksamhetsberättelse, Utbildningsnämnden Stockholms stad 2017

⁸⁹ Ökade kunskapsskillnader i skolan. Projekt rapport från Stadsrevisionen, nr 2, 2017

I intervju med stadens utbildningsdirektör nämns bland annat stadens socioekonomiska resursfördelningssystem som ett viktigt verktyg i det kompensatoriska stödet till vissa skolor.

Skolor kan få extra stöd från staden om de är skolor med större socioekonomiska utmaningar. Till exempel kan man få stöd för att öka personalstyrkan. Det är dock osäkert hur detta stöd gagnar barn med funktionsnedsättningar.⁹⁰

Studien visar att Stockholms stad och utbildningsförvaltningen bedriver ett visst kompensatoriskt arbete, vilket framförallt fokuserar på att utjämna socioekonomiska skillnader. Det kompensatoriska uppdraget arbetar i mindre utsträckning mot att skapa likvärdiga förutsättningar utifrån ett funktionshindersperspektiv. Skolverkets definition av det kompensatoriska uppdraget inkluderar dock funktionsnedsättningar men det är inte tydligt i denna studien hur staden arbetar enligt gängse definition.

Verksamhetsstöd kan sökas, men beviljas bara till omkring hälften av de kommunala skolorna som söker

De resurser som skolor och rektorer har att tillgå för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever ska i första hand kunna täckas in av grundbeloppet som varje skola tilldelas. Det innebär att generella anpassningar eller extra anpassningar i undervisningen ska säkras av grundbeloppet som fördelas till samtliga skolor. Därutöver kan rektorer ansöka om verksamhetsstöd för att skapa förutsättningar för skolan att tillgodose behov som kräver omfattande särskilt stöd, med förbehåll att stödinsatserna som genomförs är extraordinära.⁹¹

Med extraordinärt stöd menas bland annat att insatserna ska vara frekventa eller kontinuerliga.⁹²

Av stadens budget för 2017 framgår att totalt 359 mnkr avsattes till tilläggsbelopp och verksamhetsstöd. Av dessa betalades 185,9 mnkr till skolor i egen regi, och 149,5 mnkr till fristående skolor.⁹³

⁹⁰ Den lärande skolan. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

⁹¹ Ibid

⁹² Information om verksamhetsstöd för elever med omfattande behov av särskilt stöd i kommunal förskoleklass, fritidshem och grundskola läsåret 2017/2018. Stockholms stad

⁹³ Verksamhetsberättelse, Utbildningsnämnden Stockholms stad 2017

Uppföljningsenheten inom stadens utbildningsförvaltning arbetar med att hantera ansökningar samt beviljar verksamhetsstöd. Under 2017 behandlade utbildningsförvaltningen 2469 ansökningar om tilläggsbelopp för fristående grundskolor eller verksamhetsstöd för kommunala grundskolor.

I december fattade förvaltningen beslut om totalt 1162 ansökningar gällande kommunala skolor. Av dessa beviljades 52 procent verksamhetsstöd, medan fler ansökningar från fristående skolor beviljades, närmare bestämt 67 procent.

Enligt utbildningsförvaltningen orsakades den ojämna fördelningen mellan kommunala och fristående skolor av att många ansökningar från fristående skolor kom från resursskolor. I stadens verksamhetsberättelse framgår dock inte varför nästan hälften av de kommunala skolorna som sökte inte beviljades stöd.⁹⁴

Stadsrevisionen har i en tidigare rapport påtalat att det kan bero på att ansökningsprocessen för verksamhetsstöd tar mycket resurser i anspråk för skolor samt att kriterierna för att beviljas medel upplevs som otydliga.⁹⁵

Samma rapport ger exempel på en skola som, trots behov, valt att inte söka verksamhetsstöd med hänvisning till att så många ansökningar inte beviljas. Utbildningsförvaltningen har tidigare gett vissa förklaringar till avslagen genom att hänvisa till att det inte framgått av åtgärdsprogrammet att skolan genomför extraordinära stödinsatser.

Handläggare som utreder verksamhetsstöd genomför dock besök i skolor för att följa upp beslut och även för att diskutera kriterierna som ställs. Det har också genomförts ett utvecklingsarbete inom utbildningsförvaltningen för att förtydliga kriterierna för att söka verksamhetsstöd.⁹⁶

Stadsrevisionen i Stockholms stad har tidigare påpekat att nämndens uppföljning av verksamhetsstödet behöver utvecklas och rekommenderade bland annat att se över

möjligheten att digitalisera ansökningsprocessen och dokumentera handlägningsprocessen. Rekommendationerna har till viss del omhändertagits av nämnden.

Ansökningsprocessen är numera dokumenterad och uppföljningar görs, däremot är processen ännu inte digitaliserad.⁹⁷

Att drygt hälften av skolorna som söker verksamhetsstöd inte beviljas indikerar att det finns ett relativt stort antal skolor inom Stockholms stad som bedömer att de har behov av extra medel, men som inte får det. Om staden följer upp hur de skolor som sökt medel, men inte beviljats, ändå lyckas tillgodose elevernas behov har vår studie inte kunnat kartlägga.

Ramboll har inom ramen för studien sökt kontakt med stadens uppföljningsenhet för att få en uppdaterad beskrivning av arbetet med verksamhetsstöd, men har inte lyckats genomföra någon intervju.

Utöver ekonomiska medel kan rektorer vända sig till andra instanser för att få stöd i sitt pedagogiska ansvar

Staden arbetar för att säkerställa en likvärdig utbildning och skola på olika sätt. Under senare år har stadens arbete utvecklats mot att elever i största möjliga mån ska ges stöd direkt på den enskilda skolan. Det vill säga, varje rektor på en grund- eller gymnasieskola ansvarar för att se till att eleverna så långt som möjligt får adekvat stöd och erbjuds en lämplig lärmiljö i den skola eleven är inskriven på.

Som ett led i arbetet har Stockholms stad bland annat utvecklat och infört så kallade "kunskapsnav" med fördjupade kunskaper inom vissa områden. Kunskapsnaven är tänkta att kunna ta emot elever samt utgöra stöd och fungera som resurs åt elevhälsoteamet, rektor och pedagoger ute på de skolor som har elever med specifika behov inom något av kunskapsnavens områden.

⁹⁴ Ramboll har sökt representanter från Uppföljningsenheten för en intervju men inte fått någon återkoppling

⁹⁵ Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen - en uppföljning. Projekt rapport från Stadsrevisionen, 2015

⁹⁶ Ibid

⁹⁷ Årsrapport Utbildningsnämnden, Stadsrevisionen 2017

För att stötta rektorer kan kunskapsnaven bland annat genomföra mindre anpassningar i lärmiljön, exempelvis ljuddämpningar i klassrummet. Kunskapsnaven ska också bedriva ett aktivt arbete med att söka kontakt med elever som ingår i deras målgrupp samt fungera som stöd till elever och vårdnadshavare som söker gymnasieskola.

I Rambolls studie framkommer dock i intervju med en anställd på ett av kunskapsnaven att intresset hos rektorer att använda kunskapsnaven varierar. Intervjupersonen påstår att det är vanligt att lärare och vårdnadshavare söker sig till dem med frågor, men att det är mindre vanligt att rektorer tar kontakt med kunskapsnavet.

Kunskapsnaven är i första hand en stödjande funktion och inte en kontrollfunktion inom staden. Det vill säga, de kan stötta rektorer i att genomföra anpassningar men det är inte upp till kunskapsnaven att kontrollera att anpassningarna faktiskt har genomförts. Det ansvaret ligger i stället på gymnasiecheferna. Kungsholmens västra gymnasium och Thorildsplans gymnasium är exempel på kunskapsnav som bland annat erbjuder utbildning för elever med hörselnedsättning.⁹⁸

I studiens intervjuer framgår även att rektorer ska kunna vända sig till Specialpedagogiska skolmyndigheten vid behov av stöd. I vilken utsträckning det görs har studien inte kartlagt. En del av de intervjuade rektorerna och specialpedagogerna beskriver dock att de har kunnat vända sig till Specialpedagogiska skolmyndigheten för att få stöttning i sitt arbete med att säkerställa en likvärdig utbildning, exempelvis genom handledning. De beskriver även att de har använt sig av resurser från kunskapsnavskolor och att de överlag är nöjda med det stöd de har fått.

Skolornas resurser följs till viss del upp av förvaltningen

De årliga resultatdialogerna som hålls mellan rektorer och grundskole- och gymnasiechefer beskrivs vara grunden för utbildningsförvaltningens styrning och stöd till skolorna och en viktig del i förvaltningens systematiska kvalitetsarbete.⁹⁹

I dessa dialoger följs bland annat kunskapsresultat upp samt hur långt skolorna kommit i sitt arbete inom nämndens olika fokusområden. I intervju med utbildningsförvaltningen beskrivs att dialogerna även syftar till att följa upp hur rektorerna arbetar med elever i behov av särskilt stöd samt att erbjuda möjlighet för rektorer att lyfta fram svårigheter relaterat till sitt arbete.

I intervjuer med rektorer har Ramboll frågat om utbildningsförvaltningen följer upp vad som behövs för att deras skola ska kunna erbjuda rätt stödinsatser, samt bett dem värdera uppföljningen. Rektorerna beskriver att uppföljningen bland annat sker genom resultatdialogerna. En rektor beskriver att frågan berörs i dialog med sin chef, men att det inte sker någon central uppföljning. Samtidigt bedömer rektorn att hen är nöjd med den uppföljning som sker. En annan rektor har svarat på frågan om uppföljning kring skolans förutsättningar till att erbjuda stödinsatser såhär:

“Oh ja. Varje år så ... vet inte hur det ser ut för andra grundskolechefer... X som är grundskolechef har varit ute och haft ett långt samtal med mig.

Man kommer ut med jämna mellanrum och har stora sittningar och genomgångar. Det finns ett gott stöd från grundskolesamordaren.”

En representant från utbildningsförvaltningen beskriver processen med resultatdialogerna såhär:

“De flesta pengar är utdelade till skolor, det genomförs resultatdialog med rektor och skolledning som önskar vara med. Där ska man titta på områdena, hur jobbar man med elever i behov av särskilt stöd m.m. Får inte stöd i form av pengar utan handlar mer om att följa upp, systematiskt kvalitetsarbete, resultatdialoger, då kan rektor få uppdrag av grundskolechefen. Till exempel att genomföra någon typ av kompetenssatsning eller liknande.”

⁹⁸ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2017

⁹⁹ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

Inom ramen för studien har Ramboll inte genomfört några intervjuer med gymnasie- eller grundskolechefer kring deras upplevelse av stadens resurser och hur de följer upp skolornas arbete. I tidigare studier har dock grundskolechefer som intervjuats uppgett att de har god kännedom om vilka behov som finns på skolorna.¹⁰⁰

I intervju med representant från utbildningsförvaltningen framkommer även att de bedömer att stadens organisering med olika grundskole- och gymnasiechefer är en styrka då cheferna har förutsättningar att följa upp arbetet och känner till skolornas verksamhet och behov.

5.2 Hur arbetar staden för att säkerställa tillgång till lärare och att de har rätt kompetens?

Enligt skollagen är det ytterst huvudmannen som skall se till att skolan och skolpersonalen har de rätta förutsättningarna för att genomföra sitt uppdrag.¹⁰¹

Förutsättningar innebär såväl kompetens att veta vad som skall göras, som resurser att genomföra sitt uppdrag. Att det finns tillräckligt med skolpersonal samt att personalen har tillräckligt med kompetens att tillgodose elevernas behov är två viktiga faktorer i det arbetet. Lärare ska vidare möta varje enskild elev på dennes nivå och efter dess förutsättningar.

En utmaning i arbetet med att säkerställa likvärdigheten bland stadens skolor är att Stockholms stad har brist på lärare. Kampen om kompetensen är stor i Stockholmsområdet. Siffror visar att det i Stockholms kommun går över 500 elever per utbildad specialpedagog eller speciallärare.¹⁰²

I intervju med utbildningsdirektören framgår att staden arbetar aktivt med att rekrytera nya lärare och genomföra insatser för att stärka och göra läraryrket mer attraktivt. En annan aktivitet som förvaltningen ska arbeta aktivt med under 2018 är att ta fram åtgärder för att öka andelen specialpedagoger i stadens grundskolor.¹⁰³

Staden tar vidare ett samlat grepp kring att utveckla arbetet med kompetensutveckling bland skolpersonal. Utbildningsförvaltningen har även ett pågående arbete med hur socioekonomiskt utsatta områden kan få fler behöriga lärare för att på så sätt öka den pedagogiska tillgängligheten hos alla stadens skolor. Samtidigt som utbildningsförvaltningen har genomfört insatser uttrycker dock representanter från förvaltningen att det finns fortsatt mycket arbete kvar att göra.

På begäran har Ramboll fått redovisade uppgifter från utbildningsförvaltningen om antal specialpedagoger och speciallärare på stadens skolor, vilket indikerar att staden har kunskap om hur fördelningen ser ut.

Däremot har studien inte närmare följt upp hur staden i praktiken säkerställer att samtliga lärare och annan skolpersonal har tillräckligt med kompetens för att erbjuda en likvärdig utbildning för alla elever.

Staden erbjuder stödinstanser till skolpersonal i deras arbete

Utbildningsförvaltningen beskriver i intervju att lärare i behov av stöd i deras arbete kan vända sig till stadens olika stödfunktioner. De stödfunktioner som framkommit i denna studie listas nedan.

- **Medioteket** är tillgängligt för Stockholms kommunala skolor samt friskolor. Medioteket erbjuder kompetensutveckling och stöd inom lärande med bland annat digitala verktyg. På samma avdelning finns även elevhälsans professionsstöd.
- **Skoldatateket** har specialpedagogisk kompetens och arbetar för att sprida kunskap om alternativa verktyg och hur de kan användas i skolan. Bland annat kompetensutvecklar de pedagoger i hur digitala verktyg kan användas i undervisningen samt innehar en låneverksamhet där man som pedagog kan låna digitala verktyg och testa dem i sin undervisning. Skoldatateket håller även i workshops och föreläsningar på skolor och bedriver ett iPad-projekt.

¹⁰⁰ Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen - en uppföljning. Projekt rapport från Stadsrevisionen, 2015

¹⁰¹ Skollagen 2. Kap. 8 §

¹⁰² <https://specialpedagogik.se/karta-sa-ser-bristen-ut> (Statistik är tagen för läsåret 2015/2016 från Skolverket)

¹⁰³ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

- **Pedagog Stockholm** tillhandahålls av Stockholms stad och är en webbplats för lärare och förskollärare i stadens skolor och förskolor. På webbplatsen finns stöd för skolpersonal att tillgå. Bland annat finns en sida med inriktning på elever i behov av särskilt stöd. På sidan går det att hitta anvisningar till lästips med rapporter, artiklar och publikationer som handlar om elever i behov av särskilt stöd. Även appar för elever i behov av särskilt stöd går att tillgå på sidan.
- **Kunskapsnavet** är tänkt att fungera som stöd till i första hand skolpersonal och rektorer på stadens gymnasieskolor.

I studien framgår även att en framgångsfaktor i arbetet med att säkerställa en likvärdig skola är de nätverk som upprättats för bland annat rektorer, specialpedagoger och annan skolpersonal som möjliggör både lärande och erfarenhetsutbyte. Nätverken uppskattas och ses som viktiga bland studiens intervjupersoner.

Staden följer inte upp lärares upplevelse av sin situation och möjlighet att tillgodose elevers behov av stöd

En granskning genomförd av Lärarnas Riksförbund visar att åtta av tio lärare känner till elever som har behov av särskilt stöd, men som inte erbjuds det.¹⁰⁴

Inom ramen för studien har Ramboll inte lyckats identifiera om staden genomför någon uppföljning bland stadens lärare för att kartlägga deras upplevelse av tillgång till resurser, sin egen kompetens och möjlighet att identifiera och ge rätt stöd och anpassningar i undervisningen. Det är möjligt att dessa typer av uppföljningar görs även om studien inte kunnat identifiera sådana insatser.

¹⁰⁴ <http://skolvarlden.se/artiklar/8-av-10-larare-kanner-till-elever-som-saknar-sarskilt-stod>

5.3 Hur arbetar staden för att säkerställa att rätten till stöd tillgodoses?

Rätten till stöd är reglerad i skollagen. Elever har rätt till olika typer av stödinsatser, från generella anpassningar i ordinarie undervisning till insatser inom särskilt stöd och undervisning i särskilda undervisningsgrupper. Nedan redogörs för vad som framkommit i studien gällande stadens arbete för att säkerställa att rätten till stöd tillgodoses.

Skolpersonal ansvarar för att identifiera behovet av anpassningar av undervisningen

För majoriteten av stadens elever ges stödinsatser inom elevens ordinarie skolklass i form av extra eller generella anpassningar. Det är skolpersonal som i första hand ansvarar för att identifiera behovet av anpassningar och säkerställa att behovet tillgodoses.

I intervjuer med utbildningsförvaltningen, rektorer och specialpedagoger har Ramboll fått en beskrivning av hur elever beviljas stödinsatser. I intervjuerna beskrivs pedagogiska anpassningar vara första steget, därefter extra anpassningar och vid behov ska sedan utredning för särskilt behov tillsättas (se även figur 1).

Studien har dock inte haft möjlighet att närmare undersöka skolors rutiner och processer för elever som har behov av stödinsatser.

Det pågår ett utvecklingsarbete kring barn med särskilt stöd och Stockholms stads CSI-grupper

Enligt skollagen ska elever i största möjliga mån ges särskilt stöd i den elevgrupp som eleven tillhör.¹⁰⁵

Om det finns särskilda skäl kan dock stödet ges i en särskild undervisningsgrupp. För elever i Stockholms stads grundskolor med behov av stöd som sträcker sig utöver ordinarie stödåtgärder finns möjlighet att få plats i en så kallad CSI-grupp (särskild undervisningsgrupp).

Särskilda undervisningsgrupper är tänkta att fungera som stödresurs till kommunala grundskolor. Varje rektor ansöker om placering av elev i en CSI-grupp. Staden har 16 CSI-grupper med sammanlagt cirka 260 platser.¹⁰⁶

Av studien framgår att utredningsarbetet gällande elevers behov av stöd idag inte anses ligga på den nivå som behövs, varken för elever med eller utan funktionsnedsättning. Utbildningsnämnden har uppmärksammat att skolor behöver stöttning och har således arbetat med en kartläggning över vad elever och skolor har för behov idag, vad som finns och vad som saknas.

Målet beskrivs vara att utveckla en strategi för förvaltningens arbete med särskilt stöd, det vill säga, att säkerställa att de elever som har ett behov av särskilt stöd också får detta samt att stödet håller hög kvalitet. Syftet är att strategin ska klargöra vilka centrala insatser som är nödvändiga för att skolorna ska få det stöd de behöver för att kunna säkerställa särskilt stöd till varje elev som har behov av detta.¹⁰⁷

Utbildningsförvaltningen har påbörjat ett arbete med att se över verksamheten med CSI-grupper för att utveckla dessa så att de anpassas för att möta elevernas behov på bästa möjliga vis. I detta arbete ingår även att genomföra en översyn över hur eleverna kan stöttas på andra sätt än i CSI-grupp, eftersom det uppfattas som viktigt att elever kan gå i den skola som de själva och vårdnadshavare har valt. Skolvalet ska inte styras av vilka skolor som har tillgång till särskilda undervisningsgrupper.¹⁰⁸

Det saknas riktlinjer hos staden om betydelsen av att behov ska utredas skyndsamt

Rapporten har tidigare belyst att behovet av särskilt stöd ska utredas skyndsamt. Utifrån intervjuer har Ramboll dock inte kunnat identifiera att staden och utbildningsförvaltningen fastslagit en tydlig definition eller riktlinjer om vad skyndsamt i praktiken innebär. Enligt Skolinspektionen finns inte heller någon nationell riktlinje kring vad skyndsamt i praktiken innebär.

¹⁰⁵ Skollagen 3. Kap. 7 §

¹⁰⁶ En skola där alla ska lyckas. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. 2016

¹⁰⁷ Ramboll har inte tagit del av den nya strategin för CSI-grupper

¹⁰⁸ Intervjureferat, Utbildningsförvaltningen

Däremot påpekar Skolinspektionen i intervju med Ramboll att innebörden av skyndsamt gällande påbörjan av utredning till insatt åtgärdsprogram kan variera eftersom omfattningen av utredningen kan påverka möjligheterna till att snabbt sätta in ett åtgärdsprogram. Skyndsamt måste i dessa fall ses i relation till utredningens omfattning.

Ramboll är av uppfattningen att ovissheten gällande innebörden av begreppet skyndsamt inom staden kan leda till konsekvenser gällande möjligheten för elever med funktionsnedsättning att få en likvärdig utbildning. Detta eftersom tolkningen av skyndsamt och därmed elevens möjlighet att erhålla stöd skyndsamt, kan bli avhängigt skolans och rektorns uppfattning om begreppet. Huruvida så är fallet för elever i stadens skolor har dock inte vidare kartlagts i denna studie.

Staden genomför generella satsningar som kan främja elevernas lärande

Det framgår av studiens underlag att Stockholms stad genomför eller avser genomföra vissa specifika aktiviteter eller insatser i syfte att säkerställa att alla elever utvecklas och når målen för sin utbildning. Vi beskriver några av dessa aktiviteter nedan.

● Sommarskola och läxhjälp för att öka elevernas måluppfyllelse

Utbildningsförvaltningen satsar på sommarskola och läxhjälp för att öka elevernas måluppfyllelse i skolorna.¹⁰⁹

Alla elever som inte beräknas nå målen ska också erbjudas **läxhjälp** i grundskolan eller på fritidshemmet för att klara kunskapskraven. Enligt en undersökning under år 2014 erbjuder 85 procent av grundskolorna i Stockholm läxhjälp.¹⁰⁰

● Satsningar på IKT och digitalisering i undervisningen

Stockholms stad arbetar med att utveckla och implementera digitalisering i skolorna. Stadens olika digitala satsningar har tidigare konstaterats förbättra skolornas arbete med att kunna ge extra stöd.¹¹¹

Tillgången till digitala enheter för stadens elever ska öka enligt utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2018. Mellan 2014–2018 ska utbildningsförvaltningen också säkerställa att läromedel är anpassade för elever med särskilda behov och att lämplig teknik ska finnas tillgå för elever som är i behov av detta.¹¹²

Varje grundskola ska vidare tydligare beskriva hur digitaliseringen leder till verksamhetsutveckling för både lärare och elever.

En ny strategi för digitalisering i lärande ska också tas fram. Sedan tidigare finns 1:1-satsningen som innebär att varje elev i Stockholms gymnasieskolor har blivit tilldelade en egen dator eller surfplatta.¹¹³

¹⁰⁹ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

¹¹⁰ En skola där alla ska lyckas. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. 2016

¹¹¹ Den lärande skolan. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

¹¹² Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

¹¹³ Den lärande skolan. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

5.4 Hur arbetar staden för att säkerställa en fysiskt tillgänglig lärmiljö?

Förutom att huvudmannen är skyldig att säkerställa att elever får tillgång till det stöd de har rätt till, är det också huvudmannens skyldighet att organisera och skapa förutsättningar så att lärmiljön i skolorna blir inkluderande. En tillgänglig lärmiljö innebär bland annat att skolans fysiska miljö är anpassad.

Stockholm stads bolag Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) äger och förvaltar merparten av förskolorna, grundskolorna och gymnasieskolorna i Stockholm. Sedan ett par år tillbaka bedriver utbildningsförvaltningen ett löpande arbete för att tillgänglighetsanpassa skolans lokaler med fokus på fysisk tillgänglighet.¹¹⁴

Tillgänglighetsanpassningar har hittills successivt genomförts i ett antal skolor och arbetet fortsätter under 2018. Nämnden ska under året även avsluta ett arbete med att säkerställa tillgängligheten på webben för elever, vårdnadshavare och pedagoger med funktionsnedsättningar.¹¹⁵

Arbetet med tillgänglighetsanpassningar av exempelvis skollokaler beskrivs av studiens intervjupersoner följa en positiv utveckling. Utbildningsförvaltningen har även uppmärksammat behovet av att tillgänglighetsanpassa utifrån behoven hos elever med kognitiva funktionsnedsättningar, något som tidigare inte tycks ha beaktats i samma utsträckning som fysiska funktionsnedsättningar.

Ramboll har dock inte närmare studerat hur staden i praktiken säkerställer den fysiska miljön i skolans lokaler eller hur staden planerar att följa upp exempelvis tillgänglighetsarbetet på webben.

¹¹⁴ <http://www.stockholm.se/ForskolaSkola/Grundskola/Tillganglighet/>

¹¹⁵ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

5.5 Hur arbetar staden för att stävja avhopp och motverka psykisk ohälsa bland elever?

Skolornas förbyggande och hälsofrämjande arbete är avgörande för elevernas välmående såväl som för deras kunskapsresultat. Nedan beskrivs hur staden arbetar för att motverka psykisk ohälsa och förhindra avhopp bland elever.

Staden satsar på att utveckla elevhälsan och motverka kränkande behandling

Enligt skollagen ska det finnas tillgång till skollärare, skolsköterska, psykolog och kurator samt sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.¹¹⁶

Utbildningsnämnden har fokuserat på att utveckla elevhälsoteamen och elevhälsoarbetet genom att förtydliga och förstärka det förebyggande och hälsofrämjande arbetet, bland annat genom att stötta lärare för att bättre kunna möta behoven av särskilt stöd.¹¹⁷

Nämnden arbetar även för att säkerställa att varje skola har en fungerande elevhälsa med alla funktioner inkluderade. I verksamhetsplanen för 2018 framgår att utbildningsnämnden ska säkerställa att samtliga professioner inom elevhälsan finns fysiskt representerade i grundskolans och gymnasieskolans elevhälsoteam.¹¹⁸

I arbetet med elevhälsan ingår även ett arbete mot kränkande behandling, där alla skolor ska upprätta en likabehandlingsplan som beskriver skolans rutiner mot kränkande behandling och skolans antimobbingsarbete.

I både Rambolls intervjuer med verksamma inom skolområdet samt i tidigare studier¹¹⁹ framkommer att utbildningsförvaltningens prioriterade utveckling av elevhälsoteamen, genom att bland annat stärka och förtydliga deras uppdrag, uppfattas som en framgångsfaktor gällande stadens arbete med att främja en likvärdig utbildning för alla.

I Stockholms stads Kvalitetsprogram för

elevhälsoarbetet framgår även riktlinjer kring ansvarsfördelning av elevhälsans olika insatser, exempelvis gällande specialpedagogiska insatser, samt hur dessa ska följas upp.

När det gäller just specialpedagogens/ speciallärares insatser ska de kontinuerligt dokumenteras och utgöra underlag för analys av lärmiljön samt för planering och anpassning av lärmiljön.¹²⁰

Under 2017 genomförde förvaltningen stödinsatser till elevhälsans olika professioner i form av kompetensutveckling, handledning och konsultation. Exempel på områden som var i fokus för förvaltningens stödinsatser var bland annat ADHD-diagnosens betydelse för barn och föräldrar och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar hos flickor.¹²¹ Rambolls intervjuer med skolpersonal som tagit del av dessa utbildningar visar att dessa har uppskattats.

Sammanfattningsvis kan studien konstatera att staden genomför specifika satsningar på elevhälsoarbetet bland stadens skolor. Vad studien däremot inte har lyckats identifiera är hur staden i praktiken ska säkerställa att elevhälsoarbetet exempelvis genomförs i enlighet med det kvalitetsprogram som finns fastställt och nämns ovan.

Uppföljning av elevers mående generellt, men saknas specifikt för elever med funktionsnedsättning

Ett av kommunfullmäktiges mål är att Stockholm ska vara en stad som respekterar och lever upp till barnets rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention. För att följa upp målet finns tre indikatorer: andel elever i årskurs 2, 5 samt 8 som inte har utsatts för kränkande behandling eller trakasserier.¹²²

Indikatorerna gäller för alla elever i stadens skolor och följs upp genom stadens brukarundersökningar. Ett annat uppföljningsverktyg som staden använder för att följa upp elevers mående är Stockholmsenkäten.

¹¹⁶ Skollagen 2.kap. 25 §

¹¹⁷ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2016

¹¹⁸ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

¹¹⁹ Dold potential - Hinder och möjligheter för unga stockholmarnas etablering på arbetsmarknaden. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

¹²⁰ Kvalitetsprogram för elevhälsoarbetet, Stockholms stad

¹²¹ Verksamhetsberättelse, Utbildningsnämnden 2017

¹²² Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

Enkäten genomförs vartannat år bland elever i grundskolans årskurs nio och gymnasiets årskurs två. I enkäten finns frågor om elevers mående, exempelvis ”hur ofta har du haft huvudvärk detta läsår?” samt ”känner du dig ledsen och deppig utan att veta varför?”.

Det finns ingen särskild uppföljning av elever med funktionsnedsättning som går i stadens ordinarie skolformer eller av elever som erhåller extra anpassningar och särskilt stöd.

Sammantaget visar Rambolls undersökning att staden genomför uppföljning av elevers mående, men att det saknas en uppföljning av måendet bland elever med funktionsnedsättning. Att staden inte följer upp denna elevgrupp i fråga om trakasserier och kränkande behandling har både stadens barnombudsman samt funktionshinderombudsman lyft fram som bekymmersamt.¹²³

Staden genomför satsningar för elever med hög frånvaro och för att motverka avhopp

Huvudmannen har ett ansvar för att säkerställa att elever i grundskolan slutför sin skolgång. Att elever inte deltar i skolundervisningen kan bero på flera anledningar, varav en är avsaknad av stöd. Tidigare forskning belyser att brister i skolors förmåga att tillgodose elevers rätt till stöd kan leda till att elever aktivt väljer bort skolan och i perioder inte tar del av undervisningen.¹²⁴

En förekommande terminologi för den elevgruppen är ”hemmasittare”.

Stadsrevisionen har tidigare gett rekommendationer till nämnden och stadens skolor om att i högre utsträckning samla in och analysera orsakerna till varför elever avbryter sina studier. Under 2017 testade utbildningsförvaltningen en ”lämnarenkät” som gick ut till i huvudsak fem skolor och som fick besvaras av elever som går ett nationellt program.

Syftet var att skolorna skulle få bättre underlag till förbättringsarbete gällande byten och avhopp. Nu ska enkäterna bli obligatoriska i staden.¹²⁵

Enligt nämndens verksamhetsplan ska alla skolor även systematiskt rapportera och följa upp elevers frånvaro och skolplacering.¹²⁶

Under våren 2013 startades även pilotprojektet Samverkan skola och socialtjänst (PPSS) som är ett samverkansprojekt inriktat på målgruppen elever med hög frånvaro.

Syftet med projektet är att öka skolnärvaron i grundskolan och förbättra skolresultaten, bland annat genom att ta fram och utveckla metoder för att motverka att elever lämnar årskurs 9 utan gymnasietillhörighet.

Projektet drivs i samarbete mellan utbildningsförvaltningen, socialförvaltningen och vissa stadsdelsförvaltningar.¹²⁷

Utbildningsförvaltningen samverkar också med arbetsmarknadsförvaltningen för att utveckla arbetssätt och metoder till stöd för ungdomar som riskerar att hoppa av gymnasieskolan eller gå ut med ofullständiga betyg.

5.6 Hur arbetar staden för att följa upp arbetet med att tillgodose alla elevers rätt till likvärdig utbildning?

För att veta om skolor har de rätta förutsättningarna som krävs för att skapa en likvärdig skola för alla behövs både kontinuerlig uppföljning och utvärdering av skolans arbete och skolsituationen för dessa elever. I detta avsnitt redovisas studiens iakttagelser kring hur staden följer upp det stöd som ges.

Uppföljning av skolornas kvalitet och stöd generellt, men uppföljning saknas för elever med funktionsnedsättning specifikt

Studiens resultat visar att staden i viss mån genomför uppföljningar av hur arbetet med stödinsatser ges och fungerar. Däremot saknas specifik uppföljning för elevgruppen med funktionsnedsättning i ordinarie skolform.

¹²³ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2017 & Rapport Stockholms stad barnombudsman 2017

¹²⁴ Verksamhetsplan 2018, Utbildningsnämnden

¹²⁵ Ibid

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

När det gäller uppföljning på skolnivå är det i första hand grundskole- och gymnasiechefer som ska följa upp hur pass väl skolor tillgodoser elevernas behov av stödinsatser. Åtgärdsprogram ska dokumenteras på skolorna och rektorer ska ha överblick över omfattningen av åtgärdsprogram.¹²⁸

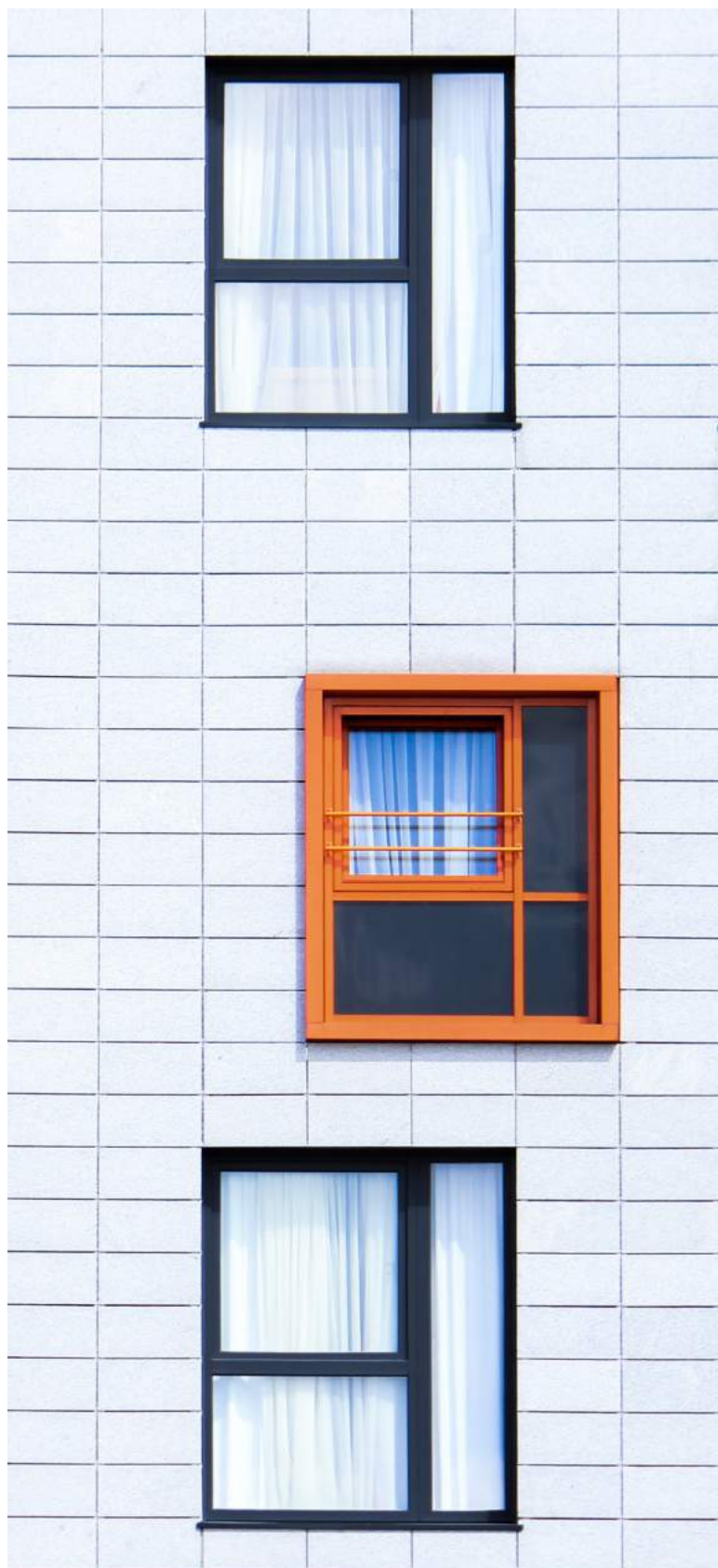
Studien visar dock att staden i mindre grad har kunskap om hur många elever som idag ges olika typer av stöd, både i form av generella och extra anpassningar samt särskilt stöd. Det genomförs, enligt utbildningsförvaltningen, ingen central uppföljning av hur många åtgärdsprogram som är upprättade inom staden. Det finns heller ingen bild över antal elever med extra anpassningar.

I dagsläget följer staden upp kvaliteten på förskola och skola genom bland annat brukarundersökningar. Brukarundersökningar genomförs till elever i årskurs 2, 5 och 8 i grundskolan samt årskurs 2 i gymnasiet. Undersökningarna är en del av stadens kvalitetsuppföljning och ger elever samt föräldrar möjlighet att delge sina åsikter om bland annat undervisningen och miljön. Undersökningarna ger en viss bild över hur elever och vårdnadshavare upplever elevens skolgång.

Däremot följer inte staden upp specifikt hur elever med funktionsnedsättning som studerar inom de ordinarie skolformerna upplever sin skolgång. Undersökningarna mäter inte heller hur elever som erhåller olika typer av stödinsatser eller anpassningar i skolor upplever dessa insatser. Det saknas också kunskap om elever med funktionsnedsättning faktiskt når kunskapskraven som ska uppnås i samma utsträckning som andra elever.

Funktionshindersombudsmannen påtalar i sin årsrapport från 2017 att staden saknar kunskap om huruvida elever med funktionsnedsättning upplever att de får tillräckligt med stöd i skolan.¹²⁹ Rambolls samlade underlag bekräftar den bilden.

Under de resultatdialoger som grundskole- och gymnasiecheferna har med rektorer följs arbetet med särskilt stöd upp.¹³⁰

¹²⁸ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2017

¹²⁹ Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen – en uppföljning. Projekt rapport från Stadsrevisionen, 2015

¹³⁰ Årsrapport Utbildningsnämnden, Stadsrevisionskontoret 2017

Tidigare granskningar har också visat att förvaltningen bedömt att Skolinspektionens rapporter kring särskilt stöd är ett relevant uppföljningsdokument för förvaltningen.

När det gäller måluppfyllelsen bland stadens elever följs den kontinuerligt upp och staden har ett flertal indikatorer där man särskilt mäter andel elever som exempelvis uppnått kravnivån på nationella prov.

Dessa uppföljningar är på aggregerad nivå för samtliga elever, och inte särskilt för de elever som erhåller särskilt stöd eller extra anpassningar, och inte heller för elever med någon form av funktionsnedsättning.

Staden följer även upp måluppfyllelsen utifrån elevernas socioekonomiska förutsättningar. Genom den uppföljningen har Stockholms stad identifierat att resultatspridningen mellan stadens skolor utifrån elevernas socioekonomiska förutsättningar är stor.¹³¹

Staden saknar kunskap om elevgruppens skolsituation och hälsa

För att veta om skolor har de rätta förutsättningarna som krävs för att skapa en likvärdig utbildning för alla behövs kontinuerlig uppföljning och utvärdering av skolans arbete och skolsituationen för eleverna.

Det är exempelvis viktigt att det regelbundet sker utvärdering av elever som blir placerade i särskilda undervisningsgrupper¹³² eftersom sådana mindre grupper kan innebära en lägre social delaktighet i den egna klassen, vilket kan leda till psykisk ohälsa.¹³³

Även uppföljning av stödinsatser som ges samt elevernas mående är viktiga kunskapsunderlag för att en huvudman ska kunna arbeta mot att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever.

Som beskrivits i denna rapport förs dock ingen statistik över elever med funktionsnedsättning i skolan. Det framkommer i intervjuer i studien att det finns fördelar med att föra statistik eftersom detta genererar välbehövad kunskap.

En av de intervjuade personerna från utbildningsförvaltningen beskriver vidare att utbildningsförvaltningen arbetar med att utveckla och strukturera ett system för hur man kan synliggöra alla elever med funktionsnedsättning och inte enbart de med särskilt stöd. Hur det systemet i praktiken kommer vara utformat har inte framgått i studiens intervjuer.

Funktionshindersombudsman och barnombudsman – men utan ansvar för uppföljning

Inom Stockholms stad finns särskilda funktioner med ansvar för att lyfta just funktionshindersperspektivet samt barnperspektivet i stadens arbete.

Det är dels stadens funktionshindersombudsman som bland annat ska arbeta för att stadens medborgare med funktionsnedsättning har goda levnadsförhållanden samt bevaka aktuella lagstiftningar och stadens policy och riktlinjer kring funktionshinderspolitiken. Stockholms stad har även en barnombudsman med uppdrag att stödja stadens verksamheter i arbetet för att leva upp till FN:s barnkonvention.

Varken funktionshindersombudsmannen eller barnombudsmannen i staden har dock ansvar för att särskilt säkerställa eller följa upp att förvaltningen faktiskt lever upp till sina åtagande vad gäller att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever.

¹³¹ Allt är en kamp, Attention 2011

¹³² Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

¹³³ Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen – en uppföljning. Projekt rapport från Stadsrevisionen, 2015

6. Utvecklingsbehov som framkommit gällande stockholms stads arbete för en likvärdig utbildning för alla elever

Innehåll för avsnittet

- 6.1 Staden behöver utveckla metoder för att säkerställa en likvärdig utbildning oberoende av resurser och skolpersonalens engagemang
- 6.2 Behov av att förbättra och säkerställa de stödinsatser som ges i stadens skolor
- 6.3 Staden behöver säkerställa en tillgänglig lärmiljö
- 6.4 Elevers olika förutsättningar kan påverka möjligheten till stöd
- 6.5 Otydligt vilka stödinsatser som finns och var man ska vända sig vid brister
- 6.6 Stadens arbete mot kränkande behandling i skolan för elever med funktionsnedsättning behöver förbättras
- 6.7 Stadens uppföljning av arbetet med en likvärdig utbildning behöver förbättras

I detta avsnitt beskrivs Rambolls resultat vad gäller brister och utvecklingsbehov kopplat till stadens arbete för att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever.

De brister och utvecklingsbehov som lyfts fram tar utgångspunkt i resultat från dels tidigare rapporter och granskningar, dels från Rambolls insamlade data i form av intervjuer och enkätundersökning.

6.1 Staden behöver utveckla metoder för att säkerställa en likvärdig utbildning oberoende av resurser och skolpersonalens engagemang

Studien visar att möjligheterna till en likvärdig utbildning för alla är avhängiga enskilda skolors resurser och skolpersonalens engagemang. Staden bör därför i högre grad arbeta för att utveckla metoder för att säkerställa att alla skolor erbjuder en likvärdig utbildning, oavsett resurser och personalens engagemang.

Bristande resurser kan påverka elevens tillgång till stöd och därmed skolans möjlighet att tillgodose en likvärdig utbildning.

Det råder även skillnad mellan olika skolor när det gäller att tillgodose elevernas rätt till stöd, främst beroende på skolpersonalens – lärare och rektorers – engagemang i frågan. Skolors olika resurser i form av kompetens hos personal och hjälpmedel på skolan samt lokalernas tillgänglighet påverkar elever som är i behov av stöd samt deras vårdnadshavares möjlighet att välja skola och i praktiken därför det fria skolvalet för denna elevgrupp. Resonemangen utvecklas nedan.

Bristande resurser kan påverka tillgång till stöd och möjligheten att tillgodose en likvärdig utbildning

Utifrån tidigare forskning och Rambolls egen datainsamling framgår att det råder viss resursbrist bland stadens skolor, både i termer av kapital och också tid, vilket begränsar möjligheterna att tillgodose elevers olika behov av stödinsatser.

Tidigare granskningar har konstaterat att elever i behov av särskilt stöd inte får det stöd de har rätt till med hänvisning till begränsande resurser i verksamheten.¹³⁴

Ingen tidigare studie har granskat i vilken utsträckning extra anpassningar påverkas av bristande resurser.

Rambolls enkätundersökning indikerar dock att begränsningar i resurser också påverkar skolors möjlighet att erbjuda extra eller generella anpassningar i undervisningen. I enkätsvar från vårdnadshavare framkommer exempelvis att möjligheten och tillgången till mindre klasser, extra personal i klassrummet eller tekniska hjälpmedel ofta begränsas på grund av otillräckliga resurser.

Det uppmärksammas dock att det inte enbart är begränsningar i skolors egen resurstillgång som hindrar eleverna från att få de stödinsatser de har rätt till. Till exempel beskrivs väntetider hos BUP som långa vilket i sin tur förlänger både utredningsprocessen och tiden tills stödinsatser sätts in.

Citatet nedan är hämtat från enkätundersökningen och illustrerar en vårdnadshavare med sådana erfarenheter.

”Vi har pratat med dyslexiutredare, dyslexiförbund, pedagoger och kollat upp skollag och varit i kontakt med skolväsendet. Läst på ämnet och letat på nätet och allt, allt man kan tänka sig. Tyvärr är det rektorn som tar beslut och hen har ingen kunskap, resurs eller pengar att tillhandahålla.”

Uppfattningen om huruvida skolor har tillräckligt med resurser att tillgå för att säkra en likvärdig utbildning för alla elever skiljer sig åt mellan studiens intervjupersoner.

Merparten av representanter från utbildningsförvaltningen bedömer att skolorna besitter tillräckligt med resurser och att den upplevda resursbristen snarare handlar om hur de väljer att spendera resurserna.

¹³⁴ Statistiken över anmälningarna mot skolenheter och huvudmän visar hur många anmälningar Skolinspektionen fått in ett visst år och hur många beslut de har fattat samma år. Besluten kan gälla anmälningar som kommit in tidigare år.

Till exempel hävdas att skolor ibland anställer extra personal utan rätt kompetens, vilket skapar en situation av utökade utgifter utan ökad tillgång.

Under Rambolls intervjuer med specialpedagoger beskrivs dock att skolors ekonomi är en utmaning i deras arbete och upplevs som ett hinder för att tillgodose alla elevers rätt till en likvärdig utbildning.

Citaten nedan är från studiens intervjuer och illustrerar detta.

”Resurser – det är jättedålig ekonomi på vår skola! Så fort man tar upp att vi behöver mer (exempelvis en fast vikarie), får vi höra att det inte finns tillräckliga resurser. Elever blir utan stöd som har rätt till det.”

”Det finns inte tillräckligt med resurser, tyvärr...”

Medvetenhet, kompetens och ett engagemang hos skolpersonal krävs för att elevers behov ska uppmärksammas och tillgodoses

Det framgår av Rambolls studie att vissa skolor i Stockholms stad utmärker sig mer positivt än andra vad gäller deras arbete med att tillgodose elevers behov av stöd.

En framgångsfaktor som tycks gemensam för dessa är bland annat rektorers och övrig skolpersonals engagemang och förhållningssätt. Det vill säga, vad som i intervjuer framhålls som viktiga förutsättningar är en medvetenhet, kompetens och ett engagemang hos skolpersonal eftersom det tycks öka förutsättningarna för att elevers behov både uppmärksammas och tillgodoses.

Resurser och tillgänglighet påverkar i praktiken möjligheterna till att fritt välja skola

Att resurser och andra faktorer såsom lärarens kompetens eller rektors engagemang skiljer sig åt mellan stadens skolor innebär att elever med funktionsnedsättning kan möta olika förhållningssätt beroende på ett flertal faktorer.

Trots att alla elever med funktionsnedsättning ska kunna välja skola fritt, styrs valet således av vilken skola som har tillgång till resurser såsom de rätta hjälpmedlen, lärmiljöerna och kompetens hos skolpersonal, vilka möjliggör en utvecklande och likvärdig utbildning.

Det är därför svårt att betrakta skolvalet som fritt för Stockholms elever med funktionsnedsättning, i alla fall inte i samma utsträckning som för andra elever.

6.2 Behov av att förbättra och säkerställa de stödinsatser som ges i stadens skolor

En iakttagelse från studien är att staden behöver förbättra och säkerställa att alla elever i behov av stödinsatser får det stöd de behöver. Rambolls studie visar tecken på att stödinsatser sätts in för sent, i för liten omfattning eller inte alls.

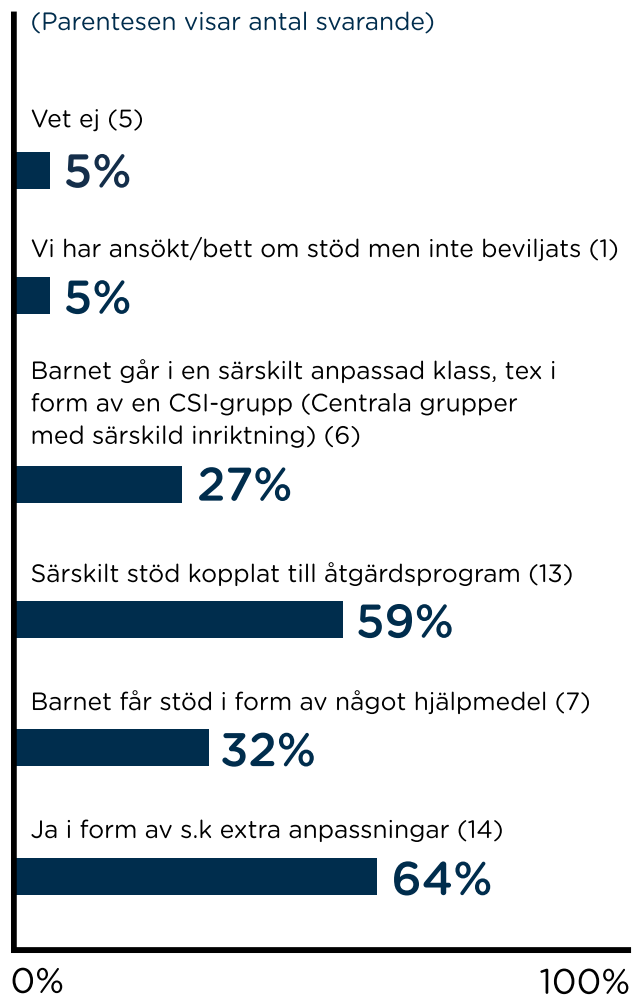
Otillräckliga och för sent insatta stödinsatser

Resultatet från Rambolls studie visar att elever i många fall får vissa stödinsatser, men att insatserna upplevs otillräckliga givet elevens behov samt att stödinsatserna i många fall kommit för sent.

I enkätundersökningen till enskilda medlemmar i HSO:s medlemsföreningar har vårdnadshavare ombetts att beskriva vilken typ av stöd deras barn får i skolan idag. Vårdnadshavare som besvarat enkäten uppger att deras barn framförallt får stöd i form av att skolan inrättat ett åtgärdsprogram och/eller extra anpassningar i undervisningen.

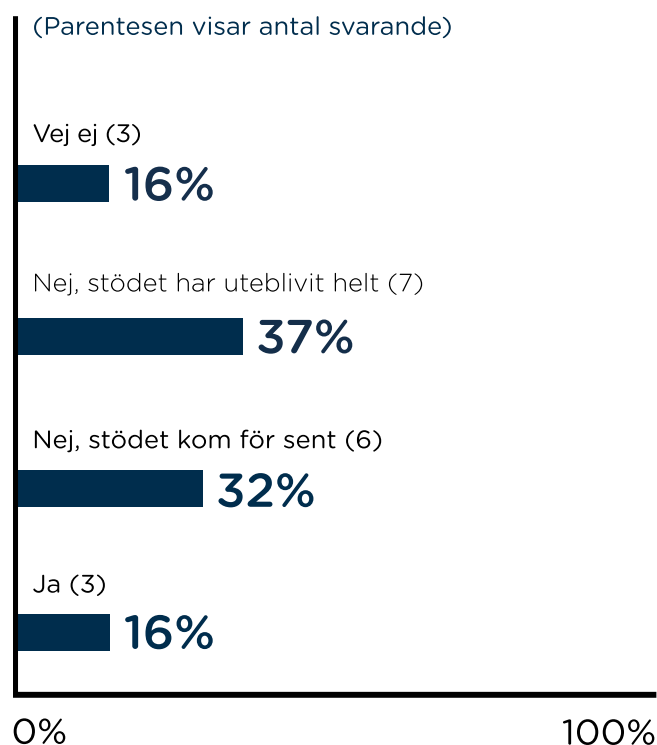
Figur 6 visar enkätresultatet på frågan om vilken typ av stöd skolan ger till eleven.

Figur 6 Resultat på fråga “Får ditt barn idag något typ av stöd i skolan i form av:” (flera svarsalternativ har varit möjliga att uppge)

Enkätundersökningen visar vidare att det stöd som ges inte upplevs som tillräckligt bland de föräldrar som besvarat enkäten. 77 procent av vårdnadshavarna upplever att deras barn inte får tillräckligt med stöd i skolan. Endast 18 procent upplever att stödet är tillräckligt. Det framgår även att många vårdnadshavare upplever att stödet satts in för sent. På frågan om skolan kunnat möta deras barns behov av stöd i rätt tid uppger 32 procent att stödet kommit för sent och 37 procent att stödet helt uteblivit. Resultatet från frågan redovisas i figur 7.

Figur 7 Enkätresultat “Har skolan kunnat möta ditt barns behov av stöd i rätt tid?”

Citaten nedan är hämtade från enkätundersökningen och illustrerar hur vissa vårdnadshavare upplever skolans förmåga att ge stöd.

”Mitt barn får stöd nu men riskerar ändå att inte nå kunskapskraven på grund av att stödet satts in för sent. Nu skulle det krävas så mycket stöd (för att nå målen) att resurserna inte riktigt finns.”

”Stödet har satts in alldeles för sent. Skulle skett redan i lågstadiet.”

”Det tog alldeles för lång tid innan behovet utreddes och inte kopplat till behoven.”

Ramboll har vidare tagit del av statistik från Skolinspektionen vad gäller anmälningsärenden och anmälningar med konstaterad brist för Stockholms stads kommunala skolor som berör extra anpassningar och särskilt stöd.¹³⁵

Statistiken visar exempelvis att det under 2017 inkom 66 anmälningar kring särskilt stöd till Skolinspektionen varav det konstaterades brist i 28 stycken av dessa. Motsvarande siffror för ärenden kring extra anpassningar är 12 respektive 1.

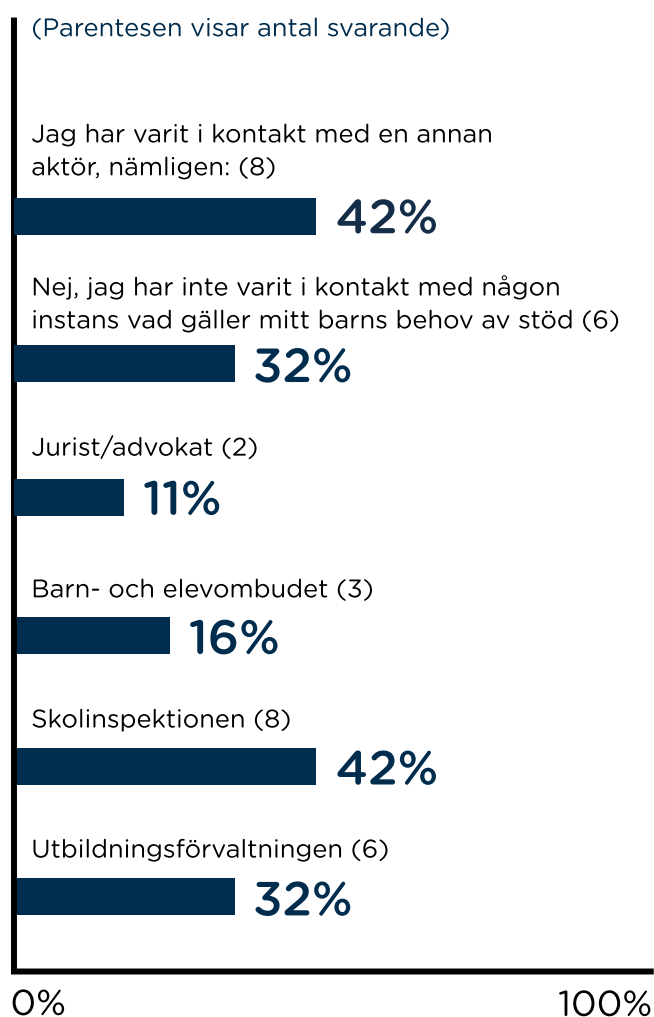
Tabell 2 Statistik från Skolinspektionen över anmälningar kring extra anpassningar och särskilt stöd

Ärende	Årtal	Antal anmälningar	Anmälningar med konstaterad brist
Stöd extra anpassningar	2015	Saknas uppgifter	Saknas uppgifter
Stöd extra anpassningar	2016	7	-
Stöd extra anpassningar	2017	12	1
Särskilt stöd	2015	69	27
Särskilt stöd	2016	83	23
Särskilt stöd	2017	66	28

¹³⁵ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

I Rambolls enkätundersökning har vårdnadshavare fått uppge om de varit i kontakt med någon annan instans än skolan gällande deras barns behov av stöd. 42 procent uppger att de varit i kontakt med Skolinspektionen. Resultatet från enkätundersökningen visas i figur 8.

Figur 8 Enkätresultat ”Har du varit i kontakt med någon av följande instanser vad gäller ditt barns behov av stöd?”

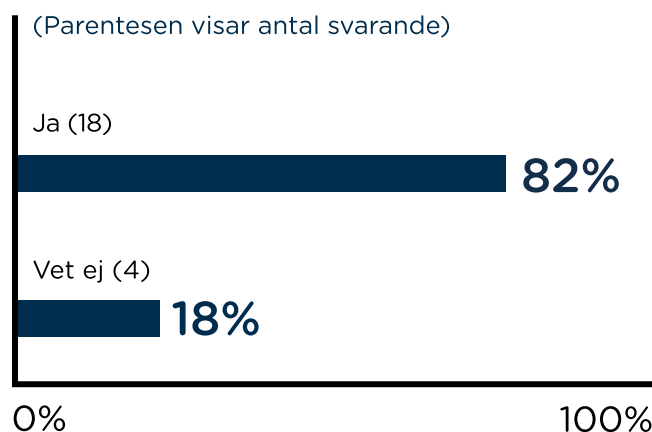
Få upplever att stöd ges för att eleverna ska nå sin fulla potential

En stor andel av vårdnadshavarna som besvarade Rambolls enkätundersökning upplever att skolan endast gör minsta möjliga för att eleverna ska nå kunskapskraven. Uppfattningen är att skolan inte

erbjuder anpassningar och särskilt stöd för att eleverna ska nå högre betyg och utvecklas efter sin fulla potential. 82 procent av vårdnadshavarna som besvarade Rambolls undersökning anser att deras barn hade kunnat nå längre i skolan om de fått det stöd som de haft behov av och rätt till.

Följande figur 9 illustrerar vårdnadshavares uppfattning i Rambolls enkätundersökning på frågan ”Anser du att ditt barn hade kunnat nå längre i skolan (dvs. inte bara klara kunskapskraven) om hen fått det stöd du anser hen behöver?”

Figur 9 Anser du att ditt barn hade kunnat nå längre i skolan (dvs. inte bara klara kunskapskraven) om hen fått det stöd du anser hen behöver?

Citaten nedan är hämtad från enkätundersökningen och som beskriver hur vårdnadshavare upplever det stöd deras barn får i skolan.

”För att nå kunskapskraven har jag som förälder inte behövt kämpa för anpassningar. Om barnet däremot vill nå högre betygsnivå än godkänt räcker inte de anpassningar som erbjuds.”

”Mitt barn kan klara kunskapskraven men det är svårare att nå högre än så.”

”Nå kunskapskraven ja men inte utvecklas efter sin fulla potential.”

Tidigare forskning har pekat på att bristande lärmiljöer och oförmåga att undanröja hinder och erbjuda adekvata stödinsatser påverkar vissa elevgrupper särskilt hårt. Det är framförallt elever med en svag begåvning och elever som inte erbjuds plats på grundsärskolan, utan ska följa grundskolans läroplan trots att de inte har förutsättningar för att nå dessa mål, som är särskilt utsatta.¹³⁶

I Rambolls intervjuer beskrivs dessa elevgrupper också vara en särskild utmaning. Skolorna uppfattas ha svårt att säkerställa rätt stöd till dessa elever och det beskrivs att eleverna därmed lätt ”faller mellan stolarna”.

Skolpersonal har olika uppfattningar om det stöd som erbjuds

Synen på stöd och hur väl stödet fungerar har visat sig variera beroende på vem Ramboll intervjuat och beroende på vilket perspektiv som personen utgått från.

Uppfattningen hos intervjuade rektorer och specialpedagoger har gått isär beträffande arbetet med att tillgodose elevernas rätt till stöd. De rektorer som intervjuats bedömer att de i regel lyckas med sitt pedagogiska ansvar och att det överlag fungerar väl på deras skola.

Denna åsikt återfinns generellt även hos representanter från utbildningsförvaltningen, även om uppfattningen är att det finns fortsatt arbete kvar att göra för att till fullo säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever. Samtidigt vittnar specialpedagoger om att skolor i dagläget inte tillfullo kan tillgodose stödet för samtliga elever.

6.3 Staden behöver säkerställa en tillgänglig lärmiljö

Det framgår av studien att staden har utvecklingsbehov vad gäller att säkerställa en inkluderande lärmiljö i termer av den fysiska och pedagogiska miljön. Studiens resultat beskrivs nedan.

Brist på lärare och ökad kompetens bland lärare efterfrågas

Av Rambolls studie framgår att en av de största utmaningarna och utvecklingsbehoven i stadens skolor är den pedagogiska tillgängligheten i form av antal lärare samt kompetens bland lärare. Lärarbrist är en utmaning och av Rambolls intervjuer framgår att det bland annat råder brist på specialpedagoger och speciallärare.

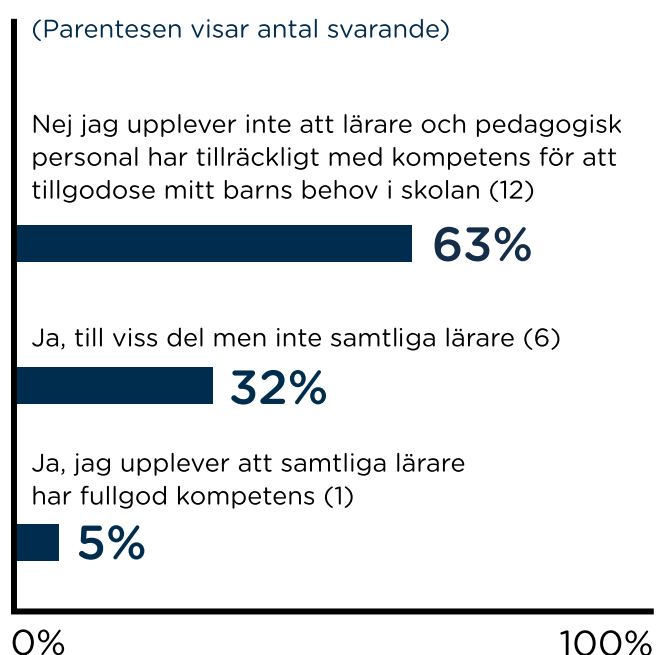
I intervjuer beskrivs det som svårt att rekrytera kompetenta lärare och det framhålls som ett viktigt utvecklingsbehov att utbilda speciallärare och specialpedagoger.

När det gäller kompetensen bland skolpersonal och lärare är det framförallt bristande kompetens kring neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som har uppmärksammats i intervjuer. I enkätundersökningen har Ramboll frågat vårdnadshavare om de upplever att deras barns lärare och/eller annan pedagogisk personal har tillräckligt med kompetens för att tillgodose deras barns behov i skolan.

¹³⁶ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2017

En majoritet av vårdnadshavarna upplever inte att kompetensen bland lärare är tillräckligt hög. Drygt en tredjedel anser att endast vissa lärare har tillräckligt med kompetens. En vårdnadshavare i Rambolls enkätundersökning kan helt instämma i att kompetensen till fullo tillgodoses. Diagrammet nedan visar resultatet från enkäten.

Figur 10 Enkätresultat ”Upplever du att ditt barns lärare och/eller annan pedagogisk personal har tillräckligt med kompetens för att tillgodose ditt barns behov i skolan?”

Citaten nedan är hämtat från enkätundersökningen.

”Utan rätt profession som ger stödet kan förstås inte rätt stöd ges. I vården träffar man t ex inte en hudläkare om man har ett benbrott. Men i skolan är det en lärare (kanske inte ens en behörig lärare) som ska undervisa i svenska för en elev som saknar tillräckligt tal och som har en språkstörning. Det kan vem som helst räkna ut att det inte kommer att gå så bra. Framförallt inte om läraren inte ens kan kommunicera med eleven, t ex genom tecken.”

Den fysiska och sociala tillgängligheten kan förbättras

I både intervjuvären och i enkätundersökningen uppmärksammas begränsningar i tillgänglighetsanpassningar hos stadens skolor. Trots att staden genomför pågående insatser för att avhjälpa hinder och vissa intervjupersoner upplever skolmiljön som anpassad, kvarstår behov av ytterligare åtgärder.

I intervjuer lyfts behovet av lokalmässiga anpassningar fram, exempelvis vad gäller den fysiska tillgängligheten, men framförallt gällande anpassningar kopplat till olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar såsom akustikanpassningar, tillgång till mindre rum, mindre klasser och färre glaspartier/ insynsskydd för att minska antal synintryck. Bristen på anpassningar med utgångspunkt i neuropsykiatriska funktionsnedsättningar tycks bland annat ha orsakats av en generellt snäv definition av funktionsnedsättning som beaktar fysiska behov, men ofta undgår neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Av enkätundersökningen framgår att vårdnadshavare upplever att det inte gjorts tillräckliga anpassningar i skolmiljön, varken gällande skolans lokaler eller gällande undervisningen och bemötandet från skolpersonal i övrigt. Figur 11 visar enkätresultatet

Figur 11 Enkätresultat “Upplever du att skolan har gjort tillräckliga anpassningar i miljön (fysiskt i skolans lokaler) eller övrigt i undervisningen eller i bemötande, för att undanröja hinder för ditt barn och tillgodose ditt barns behov? “

En nyligen genomförd inventering av skolors fysiska tillgänglighet och lämplighet som vallokaler konstaterar också att det finns stora brister i den fysiska tillgängligheten bland stadens skolor och att bristerna ofta handlar om enkelt avhjälpta hinder.¹³⁷

En utmaning som lyfts i studiens intervjuer kring skolors fysiska miljö är att det i äldre skolor kan vara svårare att anpassa lokaler. En specialpedagog beskriver det som att ”det finns en del saker som sitter i väggarna som inte går att fixa”.

6.4 Elevers olika förutsättningar kan påverka möjligheten till stöd

Studien visar att vissa förutsättningar påverkar elevernas möjlighet till stöd. Det handlar framförallt om könstillhörighet, socioekonomiska förutsättningar samt om eleven har fått en fastställd diagnos eller inte. Nedan redogörs för studiens resultat.

Könstillhörighet kan påverka elevers möjligheter att få stöd

Likt Skolinspektionens rapport från 2016¹³⁸ och Barnombudsmannens rapport från samma år¹³⁹ finner Rambolls undersökning att det tycks föreligga en skillnad mellan pojkar och flickor med funktionsnedsättning gällande det stöd som erbjuds.

Rambolls intervjuer stödjer delvis uppfattningen hos ovanstående rapporter att flickor med funktionsnedsättning upptäcks senare och därmed får mindre hjälp eftersom pojkar generellt sett är mer högljudda och därmed lättare att upptäcka.

En stark socioekonomisk prägel skapar skillnader mellan stadens skolor

Stockholm är starkt segregerat utifrån socioekonomiska förutsättningar.¹⁴⁰

Statistik visar att elever med vårdnadshavare som har låg utbildning tenderar att samlas på vissa skolor.¹⁴¹

Utbildningsnämndens undersökningar visar exempelvis att elever med mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar i stor utsträckning har fortsatt höga resultat samtidigt som elever i mindre gynnsamma socioekonomiska områden visar på generellt sett sämre resultat.

Dessa skillnader fortsätter att öka. Enligt Stadsrevisionens Projektrapport 2017 beror detta delvis på vårdnadshavares utbildningsbakgrund, en slutsats som också stärks av Rambolls studie.¹⁴²

¹³⁷ Tematisk analys över rätten till syn: erfarenheter efter regelbunden tillsyn och anmälningsärenden första halvåret, Skolinspektionen 2016

¹³⁸ Respekt, Barnombudsmannen 2016

¹³⁹ Verksamhetsplan, Utbildningsnämnden 2018

¹⁴⁰ En skola där alla ska lyckas. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. 2016

¹⁴¹ Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen - en uppföljning. Projektrapport från Stadsrevisionen, nr 9 2015

¹⁴² Årsrapport Utbildningsnämnden, Stadsrevisionen 2018

Skillnader mellan skolor i Stockholms stad utifrån socioekonomiska faktorer påverkar således skolresultaten och i förlängningen möjligheten till en likvärdig utbildning.¹⁴³

Dock innefattar ett lågt socioekonomiskt index inte nödvändigtvis att skolor inte **kan** erbjuda elever goda förutsättningar att uppnå kunskapskraven. En rektor för en skola i ett mindre socioekonomiskt fördelaktigt område framför exempelvis i intervju med Ramboll att många skolor som delar deras förutsättningar har både högre lärartäthet och mindre elevgrupper.

Klasser med färre elever kan öka kvaliteten genom att lärare ges större möjlighet att ge mer individanpassad utbildning, vilket ofta är fördelaktigt för att elever med exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ska erbjudas goda möjligheter att nå kunskapsmålen.¹⁴⁴

Diagnos implicerar ofta stöd men utgör inte en garanti

Det krävs ingen medicinsk diagnos för att elever ska ha rätt till stöd i skolan. Alla elever som har behov av stöd för att klara kunskapskraven ska erbjudas det. Tidigare studier har dock visat att en diagnos i praktiken kan ha betydelse för huruvida en elev får anpassningar eller särskilt stöd.

Resultat från Rambolls studie stärker uppfattningen om att en diagnos kan ha en viss betydelse för huruvida eleven får stöd. Det framkommer i intervjuer att diagnos kan vara nödvändig, eller i alla fall viktig, i dialog med skolan om elevens behov av stöd.

En iakttagelse som framkommer i studiens intervjuer är att skolor tycks vara lite bättre på att beakta fysiska eller sensoriska funktionsnedsättningar såsom rörelse-, syn och hörselnedsättningar än neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Diagnosen vid en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning blir därför framförallt viktig då denna typ av nedsättning kan vara svårare att upptäcka eller se.

Ett intyg på en diagnos kan i vissa fall leda till att stödinsatser sätts in i ett tidigare stadium. Denna uppfattning bekräftas i flera intervjuer med både skolpersonal och representanter från utbildningsförvaltningen.

Vad som också framkommer i studien är att diagnos dock inte alltid utgör en garanti för stödinsatser. Utifrån svar från vårdnadshavare i enkätundersökningen framgår att många elever tycks gå utan extra anpassningar eller åtgärdsprogram trots att det genom dokumentation framgår att det föreligger ett behov av stöd. Citaten nedan som stödjer ovanstående är hämtade från enkätundersökningen.

”Trots stora svårigheter att tala och göra sig förstådd samt diagnoser på papper och experter som påtalade vikten av stöd så gavs inte särskilt stöd.”

”Min sons funktionsnedsättningar var kända 3 år innan skolstart. Hur kunde hans skolstart trots det bli så fel med bristfälligt (obefintligt) stöd från start trots överlämningsmöten mellan förskola/skola/habilitering?”

Föräldrars engagemang kan påverka möjligheterna till stöd

Tidigare forskning visar att föräldrarnas agerande och möjlighet att driva på olika processer kopplat till deras barns skolgång kan vara en viktig faktor för att få stöd.¹⁴⁵

Detta bekräftas delvis i Rambolls studie. I studiens intervjuer beskrivs att föräldrars engagemang kan ha betydelse i vissa fall när det gäller tillgång till stöd. Av enkätundersökningen framkommer framförallt att vårdnadshavare tar mycket stort ansvar för sitt barns rätt till stöd.

Vårdnadshavare lägger mycket tid på att vara välinformerad om sitt barns funktionsnedsättning, men även behov av och rätten till stöd. Citaten nedan som stödjer ovanstående är hämtade från enkätundersökningen.

¹⁴³ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

¹⁴⁴ Ibid

¹⁴⁵ Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Skolverkets allmänna råd, 2014

”Hen får stöd vart efter jag lär mig mer om detta annorlunda sätt att se på text och ta till sig kunskap som hen har. När hen i höstas fick 2 F varningar gjorde skolan en första riktig åtgärdsplan. Det tog 2 år och hen har fortfarande samma undervisning. Hen har anpassningar vid prov men ej på nationella.”

”Vi har inte fått något serverat utan får själv ta reda på hjälpmedel och kunskap.”

Givet att Stockholms stad präglas av stora socioekonomiska skillnader kan avsaknaden av påstridiga föräldrar slå extra hårt för vissa elever som kommer från svagare socioekonomiska förhållanden. I intervjuer framförs bland annat att nyanlända föräldrar som saknar kunskap om det svenska skolsystemet sannolikt har lägre kännedom om rätten till stödinsatser än de föräldrar som både är födda i Sverige och kommer från ett socioekonomiskt starkt område.

6.5 Otydligt vilka stödinsatser som finns och vart man ska vända sig vid brister

En iakttagelse från studien är att staden behöver förtydliga rätten till stöd och vilket stöd som finns att tillgå samt vart man kan vända sig vid eventuella brister.

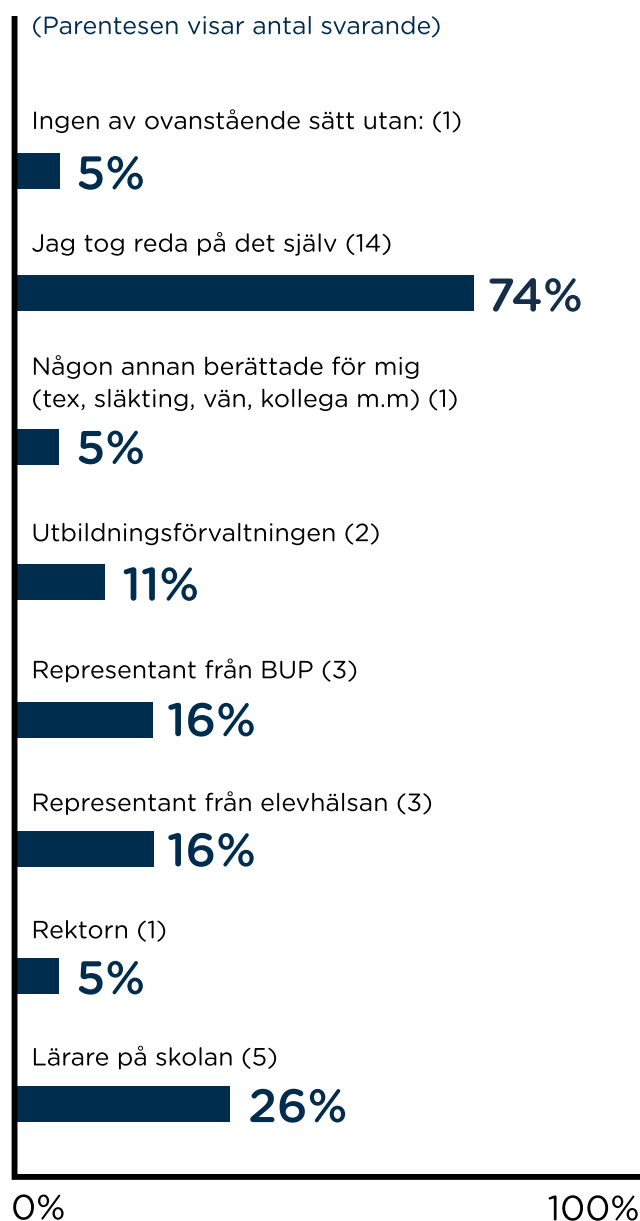
Föräldrar får själva söka information om rätten till stöd

Det är varje rektors ansvar att säkerställa att eleverna på skolan får det stöd som de har behov av. Lärare och annan skolpersonal har också ett stort ansvar att uppmärksamma elevers eventuella behov av stöd. Elever och föräldrar kan också uppmärksamma behovet, men det ska inte vara nödvändigt. Rätten till stöd ska i första hand säkras av skolan.¹⁴⁶

Rambolls studie visar emellertid att föräldrar i många fall själva har varit tvungna att ta reda på information om vilket stöd deras barn har rätt att

få och att de fått kämpa för att få stödet. På frågan om vem som gett vårdnadshavare information om vilket stöd deras barn har rätt till har 74 procent svarat att de tagit reda på informationen själva. Vissa vårdnadshavare har också erfarenhet av att lärare på skolan gett information eller att en representant från BUP och elevhälsan har gett dem informationen. Figur 12 visar enkätresultatet.

Figur 12 Enkätresultat “Vem har gett er information om vilket stöd som ditt barn har rätt till att få om det behövts något?” (Flera svarsalternativ är möjliga att ge)

¹⁴⁶ Kränkande behandling i skolan. Projekt rapport från Stadsrevisionen, nr 12, 2014

Citaten nedan är hämtat från enkätundersökningen och stödjer ovanstående resonemang.

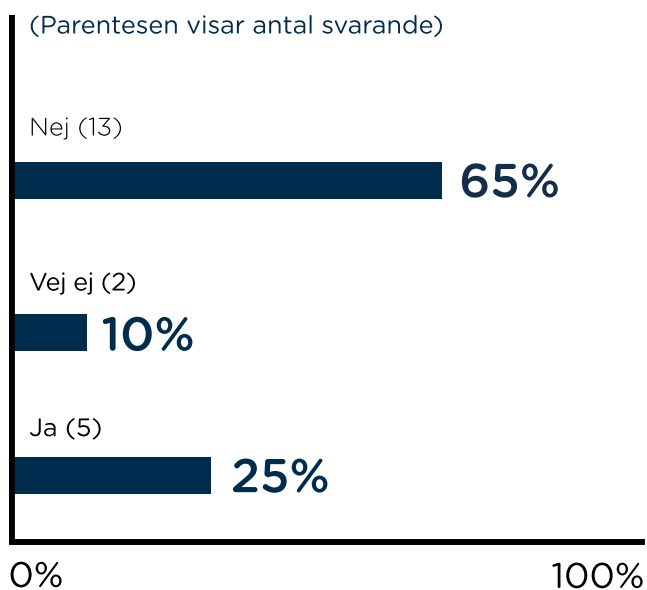
”Vi pratade med rektor och specialpedagog som först motsatte sig behov av elevassistent och åtgärdsprogram. Först när min son totalt misslyckats i skolan samt när vi påpekat att de ej följer skollagen fick min son ett åtgärdsprogram samt en elevassistent.”

Det upplevs inte som tydligt vart man kan vända sig vid brister

Utifrån Rambolls enkätundersökning framkommer att flertalet vårdnadshavare upplever att det inte är tydligt vart de ska vända sig när det gäller brister i skolan eller andra problem med deras barns skolgång.

En betydande andel av vårdnadshavarna (65 procent) i Rambolls enkätundersökning har uppgett att det är otydligt vart de ska vända sig kring brister i skolan. 25 procent av vårdnadshavarna upplever det som tydligt och 10 procent uppger att de inte vet.

Figur 13 Resultat på frågan “Upplever du att det är tydligt vart du ska vända dig när det gäller brister i skolan eller andra problem med ditt barns skolgång?”

Ramboll har också frågat om de upplever att det finns tillräckligt med stödfunktioner eller instanser att vända sig till inom Stockholms stad när det gäller brister kopplat till deras barns skolgång. Av enkätundersökningen framgår att flertalet vårdnadshavare inte upplever att det finns tillräckligt med stödfunktioner eller att det är tydligt vart de ska vända sig. Citaten nedan är hämtat från enkätundersökningen och stödjer resonemangen ovan.

”Vet inte vem man ska kontakta angående resurser. Finns så många olika verksamheter.”

”Varken huvudman eller skolan tycker de har problem och väljer därför inte att informera om behov och möjligheter på sina webbsajter eller på andra sätt.”

6.6 Stadens arbete mot kränkande behandling i skolan för elever med funktionsnedsättning behöver förbättras

Stadsrevisionen har vid flera tillfällen genomfört granskningar gällande kränkande behandling i stadens skolor. I Stadsrevisionens rapport ”Kränkande behandling i grundskolan” från 2018 påtalas att det finns brister i utbildningsnämndens och skolors rutiner för uppföljning och analys avseende kränkande behandling. Även i tidigare rapporter från Stadsrevisionen lyfts kränkande behandling upp som ett utvecklingsområde inom staden.¹⁴⁷

Detta framgår även av Skolinspektionens kommunrapporter från 2014 och 2016¹⁴⁸. Enligt Stadsrevisionen saknas bland annat en central uppföljning och sammanställning rörande kränkande behandling. Det finns därför ett stort utvecklingsbehov i Stockholms stads arbete mot kränkande behandling i skolorna.¹⁴⁹

Det finns ingen uppföljning eller granskning gjord med fokus på just elever med funktionsnedsättning i stadens skolor och deras erfarenheter av kränkande behandling. Detta trots att tidigare forskning tydligt visar att denna elevgrupp ofta är särskilt utsatt och har erfarenheter av kränkande behandling.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Kränkande behandling i grundskolan. Projekt rapport från Stadsrevisionen, nr 1, 2018

¹⁴⁸ Ibid

¹⁴⁹ Tillgängliga lärmiljöer, Skolverket 2016

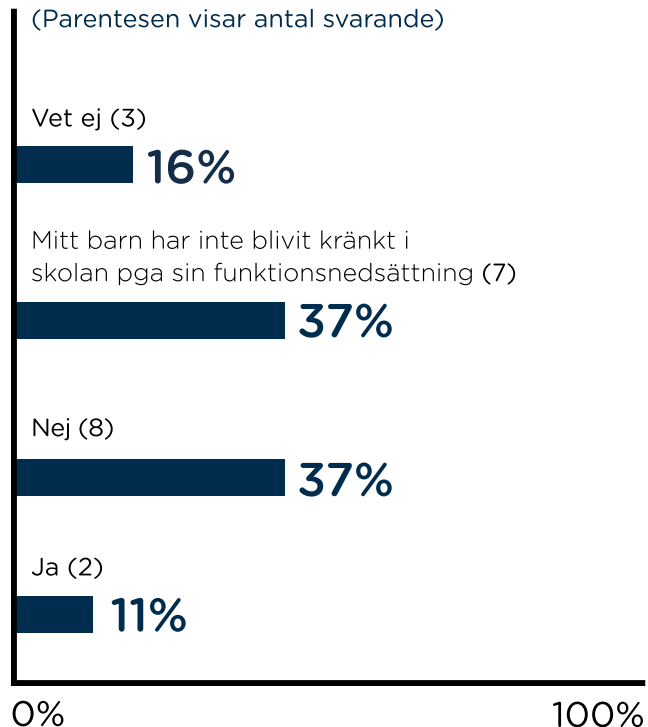
¹⁵⁰ Den lärande skolan. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

Denna slutsats finner även stöd i Rambolls undersökning. I intervju med utbildningsförvaltningen framförs att elever med funktionsnedsättning oftare utsätts för mobbning och trakasserier.

I Rambolls enkätundersökning ställdes frågan till vårdnadshavare om de upplever att skolan vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med kränkningar (om deras barn blivit utsatt för kränkningar i skolan på grund av sin funktionsnedsättning).

Av de vårdnadshavare som har erfarenhet av att deras barn blivit kränkt uppger 37 procent att skolan inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma tillrätta med kränkningarna. I figur 14 återges resultatet på frågan.

Figur 14 Resultat på frågan “Om ditt barn har blivit kränkt i skolan på grund av sin funktionsnedsättning, har skolan då vidtagit tillräckliga åtgärder för att komma tillrätta med kränkningarna?”

Inom ramen för studien har Ramboll genomfört en mindre genomlysning av ett urval av tio grund- och gymnasieskolors likabehandlingsplan. Genomgången visade en viss skillnad i både utformning och omfång mellan dokumenten.

I vissa likabehandlingsplaner nämner skolorna funktionsnedsättning i arbetet med att jobba mot diskriminering och kränkande behandling. Detta genom hänvisning till exempelvis skollagen där funktionsnedsättning ingår alternativt genom hänvisning till att målen riktar sig mot att ta hänsyn till diskriminering och kränkande behandling gentemot elever med funktionsnedsättning.

I en del likabehandlingsplaner nämns dock inte funktionsnedsättning uttryckligen. I vissa likabehandlingsplaner återfinns en definition av funktionsnedsättning eller funktionsvariation, i andra inte. Det finns även en skillnad mellan planerna gällande detaljnivå och hur djupt man går in i beskrivningen.

De handlingsplaner som finns upprättade för akuta tillfällen har även olika "kvalitet" där vissa har en väl utformad handlingsplan med tydliga riktlinjer för elever, lärare, rektorer, och annan personal. Andra saknar ingående metodbeskrivning.

Det framgår i Rambolls intervjuer med bland annat representanter för utbildningsförvaltningen att staden har ett pågående arbete för att motverka kränkande behandling i skolan och för att utveckla arbetet med likabehandlingsplaner. Arbetet berör dock alla elever i stort och inte särskilt elever med en funktionsnedsättning.

6.7 Stadens uppföljning av arbetet med en likvärdig utbildning behöver förbättras

Studiens resultat visar att staden behöver utveckla och förbättra arbetet med hur de följer upp och på så sätt säkerställer att stadens skolor erbjuder en likvärdig utbildning för alla elever. Det handlar om att säkerställa att de åtgärdsprogram som upprättas följs upp och utvärderas samt att tydliggöra hur många elever som nås av stödinsatserna extra anpassningar och särskilt stöd. I avsnitten nedan ges en närmare beskrivning av de förbättringsbehov som identifierats.

Åtgärdsprogram som upprättas följs upp och utvärderas i varierande grad

Rambolls undersökning stödjer till viss del tidigare studiers¹⁵¹ resultat om att staden och skolorna brister i sitt uppföljningsarbete och systematiska kvalitetsgranskning. En utmaning som förts fram i Rambolls intervjuer handlar om skolornas förmåga att följa upp och utvärdera åtgärdsprogram.

Åtgärdsprogram ska aldrig vara en pappersprodukt utan ett levande dokument som skolan kontinuerligt behöver utvärdera för att kunna sätta in rätt åtgärder vid behov.

Rambolls enkätundersökning visar att vårdnadshavare har varierande erfarenheter av huruvida det görs kontinuerliga uppföljningar gällande deras barns kunskapsutveckling och lämpliga ändringar i stödinsatser. Majoriteten som besvarat enkäten upplever inte att det genomförs kontinuerliga uppföljningar av elevens kunskapsutveckling. I figur 15 och efterföljande citat illustreras detta närmare.

Figur 15 Resultat på frågan ”Upplever du att det genomförs en kontinuerlig uppföljning av elevens kunskapsutveckling och åtgärder relaterade till det stöd som eleven får?”

Från studiens intervjuer framkommer även att uppföljningsarbetet på skolorna gällande åtgärdsprogram kan skilja sig åt. På vissa skolor fungerar det, på andra inte.

Att uppföljningsarbetet ibland brister kring kartläggningar och insatser tycks delvis bero på att det inte finns en utarbetad systematik och rutin på alla skolor. Citaten nedan är hämtade från studiens intervjuer.

”På vissa ställen funkar det, på andra inte. Där det inte funkar finns heller ingen systematik.”

¹⁵¹ Den lärande skolan. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

”Jag ser att vi har ett behov av att ha rutiner och följa upp mycket bättre än vad vi gör nu kring allt från pedagogiska kartläggningar till insatser. Man tittar tillbaka. Där finns ett utvecklingsbehov. Vi är ganska bra på att sätta in insatser och skapa de här kartläggningarna och så, men hur ska ett åtgärdsprogram följas upp och när?”

En utmaning som lyfts fram i intervju med utbildningsförvaltningen är att stadens storlek skapar vissa begränsningar för arbetet med att utarbeta rutiner och systematiska arbetsätt för alla skolor som har olika förutsättningar och förmågor gällande uppföljning och kvalitetsgranskning.

Det saknas statistik kring antal elever som nås av extra anpassningar och särskilt stöd

I delrapporten från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm beskrivs att det bör genomföras bättre uppföljningar om hur elever med behov av särskilt stöd nås för att motverka homogena skolmiljöer och bidra till en hållbar skolutveckling.¹⁵²

Rambolls studie indikerar att det finns utvecklingsbehov vad gäller utbildningsförvaltningens insyn i vilka stödinsatser som ges på skolorna och hur många elever som idag omfattas av särskilt stöd. Statistik kring antal skolor som erhåller verksamhetsstöd går att tillgå och kan vara en indikation på hur fördelningen av elever i behov av extraordinära åtgärder är fördelade. Däremot saknas en helomfattande uppföljning kring hur många elever som nås av extra anpassningar eller särskilt stöd i stadens skolor.

¹⁵² Den lärande skolan. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

7. Konsekvenser för elever och vårdnadshavare

Innehåll för avsnittet

- 7.1 Brister i stöd påverkar elevernas kunskapsutveckling och möjlighet att nå sin fulla potential negativt
- 7.2 Konsekvenser i form av psykisk ohälsa bland eleverna
- 7.3 Elever väljer aktivt att inte ta del av undervisningen till följd av bristande stöd i undervisningen
- 7.4 Bristerna kan ge stora konsekvenser för elevernas framtidsutsikter och möjlighet till etablering på arbetsmarknaden
- 7.5 Studien påvisar påtagliga konsekvenser för vårdnadshavare

Slutligen vill Ramboll lyfta fram några konsekvenser som bristande stöd och otillgängliga lärmiljöer får och som framkommit i studiens insamlade underlag.

7.1 Brister i stöd påverkar elevernas kunskapsutveckling och möjlighet att nå sin fulla potential negativt

Att elevers rätt till stöd inte tillgodoses i skolan kan få allvarliga konsekvenser för varje enskild elevs tillvaro och få långtgående konsekvenser för framtiden. Bristande stöd i skolan kan leda till att elever inte kan tillgodogöra sig utbildningen och på så sätt riskera att inte klara kunskapskraven. Brister i stöd tycks även kunna resultera i att eleven får så pass stora kunskapsluckor att hen trots stöd har svårt att nå kunskapsmålen när stöd väl sätts in.

Risken finns även att resurser inte längre finns att tillgå för de utökade stödinsatser som nu behövs för att eleven ska nå kunskapskraven. Detta framkommer tydligt ur vårdnadshavares svar i Rambolls enkätundersökning. Citaten nedan är hämtade från enkätundersökningen som beskriver hur brister i stöd påverkar deras barn i skolan.

”Konsekvensen blir förstas att hon inte når sin fulla potential för lärande. Extra sorgligt blir det när man betänker att hon som redan innan har ett lägre tak för sitt maximala lärande jämfört med många andra inte ens ges möjligheten att nå sin fulla potential”

”Vårt barn har under hela sin skoltid haft svårigheter att klara sin skolgång men har först i åk 6 fått stödinsatser. Pga av en längre tids skolvägran pga av en omöjlig skolsituation och ett skolbyte har stödinsatser nu satts in. Dessa är tyvärr inte tillräckliga då konsekvenserna av att de inte har satts in i tid har lett till att vårt barn kommit efter i flera kärnämnen. Det skulle behövas enskild undervisning som ger vårt barn en möjlighet att komma ifatt det hon missat under de tidigare åren men detta har skolan inte resurser till att ge i den omfattning som skulle behövas.”

7.2 Konsekvenser i form av psykisk ohälsa bland eleverna

Den yttersta konsekvensen av brister i stöd och möjligheten till att tillgodose behoven hos elever med funktionsnedsättning förefaller vara den ökade psykiska ohälsan. Att inte få stöd eller inte tillräckligt med stöd kan skapa stora negativa konsekvenser för elevers välmående.

Både intervjusvar och enkätundersökningen bekräftar att elever med funktionsnedsättning tenderar att må sämre än andra elever. I enkätundersökningen framgår bland annat att elever fått sämre självkänsla, har självmordstankar eller skolvägrar.

Skolans brister i att tillgodose elevernas behov av stöd leder till att de utsätts för stress, hinder och svårigheter som i slutändan kan leda till att barnet inte kan vistas i skolmiljön vilken gör dem sjuka. Nedan återges några citat från vårdnadshavare som beskriver vilka konsekvenser bristen på stöd har fått för eleven.

”Konsekvenserna är omfattande på flera plan, det allvarligaste är att vårt barn tappat tron på sig själv och att vårt barn befast en bild av sig själv som värdelös och oduglig. Skolans misslyckade har “flyttat in” i vårt barn och det är vårt barn som bär förtvivlan över att inte klara av det som förväntats. Vi har också behövt byta skola två gånger och även behövt flytta för att komma ifrån.”

”Hennes första fyra år var en kamp med otaliga skolmöten där både Aspberger-center, BUP OCD/FUNK, BUP Mellanvård, logoped m.fl. deltog. Trots stora svårigheter att tala och göra sig förstådd samt diagnoser på papper och experter som påtalade vikten av stöd så gavs inte särskilt stöd. Vi gick via skolledning, grundskolechef, stadsdel, skolinspektionen. Till slut sa hennes kropp ifrån. Sista året på denna skola när hon var sjukskriven så fick hon plats i en CSI-klass till nästkommande läsår.”

7.3 Elever väljer aktivt att inte ta del av undervisningen till följd av bristande stöd i undervisningen

Av Rambolls enkätundersökning framgår att vissa vårdnadshavare har barn som tidigare eller för närvarande inte går i skolan. Dessa barn har aktivt valt att inte gå i skolan eftersom de inte får det stöd de behöver. I intervju med respondent från utbildningsförvaltningen framförs att det kan finnas en koppling mellan hög frånvaro och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Utbildningsförvaltningen påpekar att de påbörjat ett arbete med hur staden kan hantera ett ökat antal elever med hög frånvaro samt tillgodose rektorers och skolors behov av mer adekvat stöd i hanteringen av detta.

Trots en vana av att utreda behovet av stödinsatser tycks det inte finnas samma vana och utarbetade rutiner för utredning av frånvaro. Vidare påpekas i intervjun att det är svårt att utarbeta en mall eller "receptbok" för utredning av orsak till frånvaro. Vad som blir ett adekvat verktyg kan se väldigt olika ut. Utredningsprocessen måste ta avstamp på individnivå och ta hänsyn till varje enskild individs situation och behov.

Det framhålls även som viktigt att skolor upprättar system för regelbunden och fortlöpande uppföljning av frånvaro eftersom tidiga insatser ofta implicerar goda resultat. Dock skiljer sig kunskapen om utredning av frånvaro åt mellan skolor och utbildningsförvaltningen arbetar för att stötta skolor i utredningsprocessen eftersom det är först när en sådan är på plats som adekvata åtgärder kan sättas in.

7.4 Bristerna kan ge stora konsekvenser för elevernas framtidsutsikter och möjlighet till etablering på arbetsmarknaden

Stora kunskapsluckor och psykisk ohälsa kan vidare få konsekvenser för dessa elever senare i livet såsom begränsat arbetskraftsdeltagande. Unga med funktionsnedsättning har generellt en svag ställning på arbetsmarknaden och utvecklingen är fortsatt negativ.¹⁵³

De får försämrade skolresultat, vilket i sin tur kan förklaras av brister i skolans fysiska, sociala och pedagogiska tillgänglighet. För att ha möjlighet att förverkliga sina drömmar i livet är möjligheterna till förvärvsarbete och inkomst ofta avgörande.

7.5 Studien påvisar påtagliga konsekvenser för vårdnadshavare

Brister i skolsystemet och förmågan att erbjuda elever en likvärdig utbildning får inte enbart konsekvenser på elevernas livssituation utan kan även leda till negativa konsekvenser för vårdnadshavare.

I enkätundersökningen framkommer exempelvis att föräldrar tvingas lägga ner mycket tid på bland annat kontakten med skolpersonal samt annan logistik kring barnets skolgång. Hela 47 procent svarar att de behövt gå ner i arbetstid för att stödja barnet på grund av bristande stöd i skolan. Figur 16 visar resultatet från enkätundersökningen.

¹⁵³ Dold potential - Hinder och möjligheter för unga stockholmarnas etablering på arbetsmarknaden. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2016

Figur 16 Enkätresultat “Har bristande stöd i skolan påverkar er föräldrar på något av följande sätt? Jag/vi har (fler svarsalternativ är möjliga): “

Nedan återges några citat från vårdnadshavare som besvarat enkätundersökningen och som beskriver på vilket sätt bristande stöd påverkat dem som förälder.

”All kamp leder till stress och långsamt kryper utmattningen närmare och närmare.”

”Varit hemma med sonen åtskilliga dagar. Hämtat sonen från idrottslektionerna och från matsalen för att sedan lämna tillbaka honom.”

”Vi har behövt vara i skolan med vårt barn varje dag för att hon ska kunna vara i skolan. Hon känner sig inte och har aldrig känt sig trygg. Vi har även hoppat in och varit dotterns elevassistent under två års tid. Detta blir fjärde året och på grund av det kan inte en av oss föräldrar jobba. Vi har utgifter på mat, hjälpmedel, parkering, trängselavgift, bensin etc. samt utebliven inkomst för att uppfylla skolplikten och vårt barn ska komma till skolan och kunna vara där.”

8. Slutsatser och rekommendationer

Innehåll för avsnittet

- 8.1 Slutsatser kring Stockholms stads arbete för en likvärdig utbildning för alla elever
- 8.2 Rekommendationer

I detta kapitel presenteras först studiens slutsatser utifrån vad som framkommit i dokumentstudien, intervjuerna och enkätundersökningen. Det arbete som fungerar väl och de utvecklingsbehov och brister som Ramboll redogjort för i föregående kapitel summeras. Slutligen presenteras Rambolls rekommendationer som bygger på studiens resultat.

8.1 Slutsatser kring Stockholms stads arbete för en likvärdig utbildning för alla elever

Rambolls studie visar att det pågår en hel del arbete inom Stockholms stad som syftar till att kunna erbjuda en likvärdig utbildning för alla. Däremot finns det idag även brister och utvecklingsbehov som måste adresseras innan en likvärdig utbildning för alla kan säkerställas.

I det här kapitlet presenteras slutsatserna kring dels vad som genom denna studie framställs fungera bra, dels vilka utvecklingsbehov som finns relaterat till stadens arbete.

Det pågår ett arbete inom staden för att säkra en likvärdig utbildning för alla elever

Stockholms stad har ett pågående arbete som strävar mot en likvärdig utbildning. Ramboll bedömer sammanfattningsvis att Stockholms stad har som avsikt att säkra en likvärdig skolgång för alla elever och bedriver ett visst arbete med adekvata insatser med fokus på att öka likvärdigheten. Detta gäller exempelvis elevhälsoarbetet, den utökade digitaliseringen av skolan, utökade tillgänglighetsanpassningar av skolan samt utvecklingen av nätverk för skolpersonal som möjliggör både lärande och erfarenhetsutbyte.

Staden som huvudman brister i sitt ansvar att säkra alla elevers rätt till stöd fullt ut

Bristerna och utvecklingsbehoven som lyfts i studien indikerar att huvudmannen behöver utveckla sitt arbete. Rambolls studie pekar på brister i stadens förmåga att ge elever tillräckligt

med stöd samt stöd att uppnå sin fulla potential.

Elever i stadens skolor fråntas därför den rätt som enligt skollagen och internationella konventioner innebär att varje elev ska ges den ledning och stimulans som den behöver i sitt lärande och personliga utveckling för att utifrån individuella förutsättningar kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.¹⁵⁴

I skollagen uttrycks att tillgång till extra anpassningar och särskilt stöd ska tilldelas de elever som har ett behov av pedagogiskt och socialt stöd.¹⁵⁵

Även brister i lärmiljön påverkar elevernas möjlighet till att kunna nå kunskapsmålen och utvecklas till sin fulla potential. Mot bakgrund av studiens underlag finns därför tydliga utvecklingsbehov av Stockholms stads arbete med att leva upp till vissa av kraven som ställs i skollagstiftningen.

Staden bör utveckla möjligheterna att säkerställa och förbättra skolans stöd till alla elever

Rambolls samlade underlag indikerar samtidigt att staden behöver utveckla och förbättra arbetet med att ge alla elever det stöd de har rätt till. Det gäller alla typer av stödinsatser.

Minst 10 procent av eleverna i stadens skolor beräknas ha någon form av funktionsnedsättning och brister i stödet leder i praktiken till att ett relativt stort antal elever riskerar att inte få sina behov tillgodosedda. Rambolls studie samt flera andra rapporter som Ramboll granskat pekar på att stödet till elever med funktionsnedsättning behöver förbättras.¹⁵⁶

Det finns vissa särskilda områden som behöver förbättras när det gäller tillgången och omfattningen av stödinsatser som ges till elever. Av studien framgår att stödet för en del elever sätts in för sent, i för liten omfattning eller inte alls. Staden saknar även riktlinjer eller bestämmelser om innebörden av att behov av särskilt stöd ska utredas skyndsamt.

¹⁵⁴ Skollagen 1. Kap. 3 §

¹⁵⁵ Skollagen 3. Kap. 5 § och 6-12 §

¹⁵⁶ Se exempelvis Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2017

Staden behöver också bli bättre på att säkerställa att utbildningen är tillgänglig och kompensatorisk även i den mån särskilt stöd och extra anpassningar inte är relevant, och därigenom säkerställa att alla elever får möjlighet att utvecklas så långt som möjligt.

Rätten till stöd samt hur man får stödet behöver förtydligas

Ytterligare förbättringsområden för Stockholms stad är att förtydliga vilka stödinsatser som finns och hur vårdnadshavare ska gå till väga för att deras barn ska få det stöd de behöver. Idag råder en otydlighet om vilket stöd som finns och vilka vägar vårdnadshavare ska gå för att deras barn ska få rätt stödinsatser. Vårdnadshavare ska dock inte behöva ta ett ansvar för sitt barns skolgång utan stödet ska säkras av skolan.

Givet att det råder ojämlika förutsättningar för elever kan en ökad tydlighet ge positiva konsekvenser för enskilda elevers situation.

Den pedagogiska tillgängligheten i skolan behöver utvecklas

Det framgår av Rambolls studie att framförallt den pedagogiska tillgängligheten bland stadens skolor behöver förbättras. Det finns särskilt utvecklingsbehov av att kompetensutveckla skolpersonal för att tillförsäkra att behov av stödinsatser tillgodoses samt att rätt stöd ges då behov uppmärksammas.

Särskilt kompetens kring neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har identifierats som bristfällig i studien. Att säkra den pedagogiska tillgängligheten är särskilt viktig då det minskar risken för att faktorer såsom socioekonomiska skillnader, könstillhörighet eller engagerade föräldrar påverkar möjligheterna för att få en likvärdig utbildning.

Med god pedagogisk tillgänglighet kan undervisningen tillgodogöras för alla elever. Utan en sådan hindras dock elever i dagsläget från att utvecklas så långt som möjligt. Det är således viktigt att se till att den kunskap som behövs finns för att säkerställa elevens delaktighet och kunskapsutveckling för att eleven ska nå sin fulla potential.

Staden behöver följa upp och utvärdera sitt arbete med att erbjuda en likvärdig utbildning för alla elever

En genomgående iakttagelse från studien är att staden behöver skaffa sig bättre kunskap och insyn i hur stadens skolor idag faktiskt lever upp till att tillgodose en likvärdig utbildning för alla elever. Studiens resultat visar att staden saknar en helhetsbild över arbetet. Staden behöver särskilt säkerställa att de insatser som staden genomför i syfte att främja en likvärdig utbildning för alla elever i praktiken faktiskt bidrar till det.

Det behövs ökad kunskap och uppföljning av elever med funktionsnedsättning

Studiens resultat visar att ett viktigt utvecklingsområde för Stockholms stad är arbetet med uppföljning och kvalitetsgranskning av de stödinsatser som genomförs och att detta arbete systematiseras inom staden. Det behövs dels bättre kunskap om hur elever med funktionsnedsättning eller elever som erhåller stöd upplever stödet i skolan, både stöd som ges och det som saknas.

Det behövs också bättre kunskap om den sociala situationen för elever med funktionsnedsättning med fokus på bland annat deras mående. Idag genomförs brukarundersökningar till elever i stadens skolor, men ingen särskild uppföljning görs av elever med funktionsnedsättning som går i ordinarie skolformer. Detta försvårar för staden att få en överblick över hur elever med funktionsnedsättning upplever stöd i skolan idag och hur de mår.

Det är synnerligen angeläget då gruppen i olika sammanhang har lyfts fram som särskilt utsatt för kränkningar, mobbning och trakasserier samt psykisk ohälsa.

Brist på uppföljningsbar data innebär begränsade möjligheter till uppföljningsarbete och kvalitetsgranskning av skolors arbete, vilket i förlängningen försvårar arbetet med att undanröja de hinder som elever med funktionsnedsättning upplever i skolmiljön samt målet att förverkliga en likvärdig utbildning för alla.

Om uppföljningar kring skolors arbete inte genomförs så är det vidare svårt att veta vilka insatser som ger effekt. Insatser som inte förbättrar situationen för eleven kan därmed sättas in och misstag riskerar att upprepas. Begränsat uppföljningsarbete innebär vidare att elevens skolsituation kan bli avhängigt skolenhetens, det vill säga, rektorns eller lärarnas engagemang. Det tycks omöjligt att utforma ett "recept" som kan hantera varje möjlig situation.

Däremot kan ett gediget uppföljningsarbete leda till att rutiner upprättas och som kan underlätta arbetet med att tillgodose elevers behov. På så sätt kan även idén om en likvärdig utbildning förverkligas.

Studiens resultat indikerar också att stadens arbete mot kränkande behandling har utvecklingsbehov. Elever med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp som ofta har erfarenhet av kränkande behandling.

Staden bör skapa sig en bättre förståelse för hur situationen för dessa elever ser ut i stadens skolor och deras upplevelser av kränkande behandling. Genom en bättre förståelse kan staden öka möjligheterna till adekvata och lämpliga åtgärder för att motverka kränkande behandling.

Skolors olika resurser samt elevernas olika förutsättningar påverkar likvärdigheten negativt

Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag. Den ska säkerställa att socioekonomiska skillnader kompenseras för, såsom att likvärdig kvalitet säkerställs genom exempelvis god kompetens hos skolpersonal och god resursfördelning. Studien visar att vissa förutsättningar såsom kön, socioekonomi, skolans resurser samt föräldrarnas ihärdighet och engagemang påverkar elevernas möjlighet att få det stöd de behöver.

Staden bör säkerställa att alla elever får det stöd de behöver oavsett vilka förutsättningar som råder för eleven. Begränsningar i resurser får inte påverka möjligheterna till en likvärdig utbildning.

Bristerna i skolsystemet får omfattande konsekvenser på individnivå

Skolan ska ge alla elever förutsättningar att nå kunskapsmålen och att utvecklas så långt som möjligt. Om en elev inte når målen, eller riskerar att inte nå dem, ska eleven ges adekvat stöd för att nå kunskapskraven. Rambolls studie visar att alla elever i Stockholms stad inte garanteras detta.

Bland annat visar studien att vårdnadshavare har erfarenhet av att stöd inte ges i den utsträckning elever har behov av eller att stöd sätts in för sent. Även andra studier har påtalat att det finns brister i det stöd som elever med funktionsnedsättning får i skolan.

Att elevers rättigheter till stöd inte tillgodoses i skolan kan få allvarliga konsekvenser för varje enskild elevs tillvaro och kan också få långtgående konsekvenser för framtiden. För det första kan bristande stöd i skolan leda till att elever inte kan tillgodose sig den utbildning de har rätt till och kanske inte kan klara kunskapskraven som ställs.

Det leder till stora kunskapsluckor hos eleverna som kan påverka deras möjlighet att fullfölja sin skolgång. Därutöver ökar risken för psykisk ohälsa bland de elever som inte ges tillräckligt med stöd.

8.2 Rekommendationer

Mot bakgrund av studiens resultat och slutsatser har Ramboll tagit fram en rad rekommendationer för hur Stockholms stads arbete för en likvärdig utbildning kan utvecklas.

- **Staden behöver skapa sig en bättre förståelse och insyn i skolsituationen för elever med funktionsnedsättning.** I likhet med funktionshindersombudsmannen i Stockholms stad¹⁵⁷ rekommenderar även Ramboll staden att öka kunskapen om situationen för elever med funktionsnedsättning i stadens alla skolformer.

Det gäller både elevernas upplevelse av stödet de erhåller men också tillgängligheten i lärmiljön samt deras sociala situation och erfarenheter av exempelvis kränkande behandling.

- **Stockholms stad bör snarast upprätta rutiner för ett fungerande uppföljningsarbete och systematisk kvalitetsgranskning av de stödinsatser som sätts in i skolorna idag.** Insatser som sätts in behöver också utvärderas. Detta innefattar uppföljning och analys av likvärdig skolors arbete med olika former av stödinsatser, som arbetet mot kränkande behandling och annan form av diskriminering.

Detta skulle exempelvis kunna innefatta att utveckla skolenkäter riktade till elever, men även bättre undersökningar kring området riktade till skolpersonal och föräldrar.

- **Staden bör på sin webbplats tydliggöra vilka typer av stödinsatser som finns inom staden och hur man går tillväga för att få stöd.** Både för skolpersonal, elever och vårdnadshavare behöver en tydlig väg in upprättas med information om vad man har rätt till samt vart man ska vända sig inom staden för frågor relaterade till ämnet. Idag är det många föräldrar och elever som själva söker efter information om vilka stödinsatser som finns att tillgå och vad eleven har rätt till enligt lag, men informationen är spridd och det saknas idag en heltäckande informationsplats för detta på stadens webbplats.

¹⁵⁷ Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2017

Skolpersonal behöver vidare en övergripande bild av vilket stöd skolan ska kunna erbjuda. Det finns heller ingen övergripande information om hur vårdnadshavare/elever/skolpersonal ska gå till väga för att ansöka om stödinsatser. Ramboll rekommenderar att staden snarast upprättar en webbplats med tydlig lättillgänglig information om stödet och processen, en åtgärd som förväntas underlätta för många och medverka till att rätt stöd sätts in i rätt tid för eleven.

- **Stockholms stad bör upprätta centrala riktlinjer kring begreppet ”skyndsamt”** och tydliggöra vad en vårdnadshavare kan göra om skolan inte sätter in stödinsatser skyndsamt.
- **Stockholms stad bör fortsätta arbetet med att utveckla elevhälsoarbetet på stadens skolor samt öka digitaliseringen av skolan.** Detta ger positiva effekter vad gäller att skapa en likvärdig utbildning för alla. Vidare bör det nätverk för skolpersonal som möjliggör både lärande och erfarenhetsutbyte vad gäller stödinsatser fortsätta att utvecklas och utökas.
- **Stockholms stad bör särskilt satsa på att förbättra den pedagogiska tillgängligheten i skolan.** Detta innebär bland annat att säkerställa lokalmässiga anpassningar och god tillgänglighet i stadens skolor.

Tillgänglighetsanpassningar på enhetsnivå bidrar till större likvärdighet för elever utan att vara utpekande eller stigmatiserande. Den bidrar också till bättre förutsättningar för elever med osynliga eller ej diagnosticerade funktionsnedsättningar.

Rekommendationen är att staden verkar för att öka tillgången till kompetent skolpersonal generellt, men framförallt inom neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Detta innefattar kunskap och kännedom om de pedagogiska konsekvenserna som kan uppstå till följd av vissa funktionsnedsättningar, den akustiska miljöns betydelse och den teknik som den enskilda eleven behöver.

- **Stockholms stad bör vidare se till att skolorna i staden beaktar skollagen genom att:**

Säkerställa att diagnos inte är avgörande för möjligheten att erhålla stödinsatser, framförallt vid neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Säkerställa att alla rektorer samt skolpersonal arbetar mot att garantera att skolorna erbjuder adekvata stödinsatser för att eleverna ska ges den ledning och stimulans som behövs i sitt lärande och sin personliga utveckling för att utifrån individuella förutsättningar kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Säkerställa att alla elever ges information om vad som utgör diskriminering, trakasserier och kränkningar i fråga om funktionsnedsättning.

- **Stockholms stad bör säkerställa god resurstillgång till skolorna samt att resurserna spenderas på ett ändamålsenligt sätt.** För att resurserna ska spenderas på ett ändamålsenligt sätt bör Stockholms stad belysa och sprida goda exempel för att inspirera stadens skolor att fatta resurseffektiva beslut som leder till en likvärdig utbildning.

Staden bör säkerställa att skillnaden i resurser inte medför att barn med funktionsnedsättning inte får det stöd de är berättigade till.

- **Utveckla och säkerställa en strategi för att hantera elever med psykisk ohälsa och hög frånvaro.** Staden bör se över behovet av en kartläggning över vilka elever som idag har hög frånvaro i stadens skolor och identifiera orsaker till det. Bristande stöd i skolan kan vara en orsak till hög frånvaro och staden bör därför skapa sig en bild över varför elever stannar hemma från skolan och utforma relevanta strategier.

9. Referenser

Barnombudsmannen (2016). Respekt – Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd. Stockholm.

Barnombudsmannen (2017). Rapport Stockholms stads barnombudsman Barnombudsmannen. Konventionstexten. Tillgänglig på: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/konventionstexten/> Hämtad: 24/5-2018.

DS 2008:23. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Socialdepartementet. Regeringskansliet. Stockholm 2008.

Funktionshinderombudsman, Stockholms stad (2014). Delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2013. Funktionshinderombudsmannens (FO) årsrapport 2014 till Kommunstyrelsen. Stockholms stad. Dnr: 326-242/2014.

Funktionshinderombudsman, Stockholms stad (2016). Delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2015. Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2016 till kommunstyrelsen. Stadsledningskontoret.

Funktionshinderombudsman, Stockholms stad (2017). Funktionshinderombudsmannens årsrapport 2017.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. (2016) En skola där alla ska lyckas – Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Stockholms stad.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. (2016). Den lärande skolan. Delrapport från kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Stockholms stad.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. (2016) Dold potential – Hinder och möjligheter för unga stockholmarnas etablering på arbetsmarknaden. Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Stockholms stad.

Riksförbundet Attention (2011). Allt är en kamp – en undersökning om skolsituationen för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar, RBU (2011). Skolad eller spolad? Årsrapport.

SFS 2010:800. Skollag. Utbildningsdepartementet. Regeringskansliet

SFS 2008:567. Diskrimineringslag. Kulturdepartementet. Regeringskansliet

Skolinspektionen (2016). Tematisk analys över rätten till stöd – Erfarenheter efter regelbunden tillsyn och anmälningsärenden första halvåret 2016. Dnr 2016:5836

Skolverket (2014). Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

Skolverket (2014). Skolverkets allmänna råd med kommentarer.

Skolverket (2016). Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning. Rapport 440.

Skolverket (2017). Särskilt stöd i grundskolan läsåret 2016/17. PM. Avdelningen för analys – Enheten för förskole- och grundskolestatistik. Dnr: 2016:1320.

Skolvärlden (2017). 8 av 10 lärare känner till elever som saknar särskilt stöd. Publicerad 20 november 2017. Tillgänglig på: <http://skolvarlden.se/artiklar/8-av-10-larare-kanner-till-elever-som-saknar-sarskilt-stod>. Hämtad 24/5-2018.

Socialstyrelsen (2017). Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport.

Socialstyrelsen. Funktionshinder. Tillgänglig på: <https://www.socialstyrelsen.se/funktionshinder> Hämtad 11/4-2018.

Specialpedagogik. Karta: Så ser bristen ut. Publicerad 11 maj 2017. Tillgänglig på: <https://specialpedagogik.se/karta-sa-ser-bristen-ut/> hämtad: 24/4-2018.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). Villkor för utbildning – Kartläggning av nuläge för barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning.

Stadsrevisionen Stockholms stad (2014). Kränkande behandling i skolan. Projektrapport från Stadsrevisionen nr 12, 2+14. Dnr 3.1.3 – 133/2014.

Stadsrevisionen Stockholms stad (2015). Grundskolans arbete med elever som riskerar att inte uppnå målen – en uppföljning. Projektrapport från Stadsrevisionen Nr 9 2015. DNR 3.1.3-177/2015

Stadsrevisionen Stockholms stad (2017). Ökade kunskapsskillnader i skolan. Projektrapport från Stadsrevisionen Nr 2, 2017. Dnr: 3.1.3-191/2016.

Stadsrevisionen Stockholms stad (2018). Årsrapport 2017 Utbildningsnämnden. Rapport från Stadsrevisionen Nr 30, 2018. Dnr: 3.1.2-48/2018

Stockholms stad. Förvaltningar - Utbildningsförvaltningen - Mål och vision. Tillgänglig <http://www.stockholm.se/OmStockholm/Forvaltningar-och-bolag/Fackforvaltningar/> Hämtad 2018-04-10.

Stockholms stad. Tillgänglighet. Tillgänglig på: <http://www.stockholm.se/ForskolaSkola/Grundskola/Tillganglighet/> Hämtad: 24/4-2018.

Stockholms stad (2018) Skolprogram för Stockholms stads förskolor och skolor UNESCO, 2006. Salamancadeklarationen och Salamanca + 10. Svenska Unesco Rådet. 2/2006. Tillgänglig: <http://u4614432.fsdata.se/wpcontent/uploads/2013/09/Salamancadeklarationen-och-Salamanca-+-10-ers%C3%A4tter-1-2001.pdf> Hämtad 24/5-2018.

Ungdomsstyrelsens skrifter (2012). Fokus 12 - Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning. 2012:3

Utbildningsnämnden (2017). Verksamhetsplan 2018 för Utbildningsnämnden. Dnr:1.2.1-8425/2017. Stockholms stad.

Regeringens proposition 2017/17:188. "Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken." Socialdepartementet. Stockholm 11 maj 2017.

Rädda Barnen. Barnkonventionen - Lång version. Tillgänglig på: <https://www.raddabarnen.se/om-oss/barnkonventionen/barnkonventionen-lang-version/> Hämtad 24/5- 2018.